

Kultúrát és közösséget épít az EMKE

Kultúrát és közösséget építő feladatok, szerényebb anyagi keretek, könyvek és díjak – ezek voltak az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület áprilisban a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet dísztermében megtartott évi közgyűlésének legfőbb velejárói. Az eseményen elhangzott: a romániai Magyar Házak Hálózatának (MHH) 2009-ben megkezdett kiépítése során eddig a magyar kultúra ápolását szolgáló több mint harminc műhely jött létre, együttesen egyfajta kulturális autonómia-szigetrendszeret alkotva. Szilágyi Mátyás, Magyarország kolozsvári főkonzulja Répás Zsuzsanna nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár üzenetét tolmácsolva kijelentette: nemzeti jelentőségű intézményként az EMKE továbbra is számíthat a magyar kormány támogatására.

„Az anyaországi támogatási rendszer átszervezése kapcsán most van kialakulóban az új forráselosztás, s így az eddig EMKE közvetítésével támogatott irodalmi és kulturális egyesületek, valamint a Magyar Házak a továbbiakban a Bethlen Gábor Alapon keresztül fognak – új rendszerben – a működésükhöz szükséges anyagi támogatáshoz jutni” – fogalmazta meg elnöki beszámolójában Dáné Tibor Kálmán. Az EMKE indítványozására a Magyar Házak Hálózata bekerült a Nemzeti Erőforrás Minisztériuma Kulturális Államtitkárságának többéves, egyelőre tervként álló stratégiájába. Dáné elmondta: az erdélyi magyar kulturális eseményeket, híreket be kell építeni az idegenforgalmi rendszerbe, mert ez hozzájárul ahhoz, hogy a magyar művelődéstörténet legszebb emlékei és kincsei közismertekké váljanak. Az elnök arról is beszámolt: a hagyományos programokon-rendezvényeken túl az egyesület Kolozsváron két, önálló intézményt működtet. A Szabédi Emlékház könyv- és irattári gyűjteménye tavaly az Olaszországban elhunyt Lőrinczi László író, költő, műfordító hagyatékával egészült ki. Az elnöki beszámolóból az is kiderült, az egyesület ígéretet kapott, hogy a nemrég elhunyt Antal Árpád irodalomtörténész hagyatékát is átveheti. A Györkös Mányi Albert Emlékházban az elmúlt évben több mint hatvan rendezvényen közel háromezer érdeklődő vett részt. A Németországban élő Kelemen Péter koncerttechnikus és zongorahangoló jóvoltából felújították az emlékház Steinway zongorájának mechanikáját, és László Miklós fotóművész révén szakszerűen digitalizálták Györkös Mányi Albert és felesége, Jakab Ilona festőművészeknek a házban őrzött alkotásait.

Az alelnökök közül Matekovits Mária a bánási, Muzsnay Árpád a partiumi, Ábrám Zoltán a közép-erdélyi térség, Széman Péter a Szilágyság, Dumitriu Anna az Aranyos-vidéki Népfőiskola, Kerekes Hajnal pedig Fehér megye könyvbemutatókban, kiállításokban, előadásokban gazdag eseménysorozatát foglalták össze jelentéseikben.

Dáné Tibor Kálmán hozzátette: az egyesület

egyik céljaul tűzte ki, hogy átadja egyes ingatlanait azoknak a szervezeteknek, illetve közösségeknek, amelyek felkészültek az ezzel járó feladatok vállalására. Példaként azt a farkaslaki öreg házat említette, amely Tamási Áronnak ugyan nem a szülőháza, hanem testvérhúga, Ágnes asszony otthona volt, de ahol az időnként hazatérő író sokszor megszállt. Ennek kapcsán Hadnagy Jolán, a farkaslaki Tamási Áron Művelődési Egyesület képviselőjében elmondta, hogy miután az EMKE átadta a farkaslaki művelődési egyesület és a helyi önkormányzat közös tulajdonába, az elmúlt év utolsó hónapjaiban sikerült helyreállítani és megerősíteni az öreg ház alapjait, az elkövetkező időszakban új tetővel fedik be. „Ez a legfontosabb: megvédeni a faházat a víz ártó hatásától, aztán lassan-lassan csak összegyűjtjük a szükséges alapokat ahhoz, hogy az épület újra eredeti állapotában pompázzon, s hogy elkezdhesük feltölteni tartalommal, érdeklődőknek, elsősorban gyermekeknek és fiataloknak szánt programokkal. Kár, hogy az elmúlt években lebontották a lakóháznál lényegesen jobb állapotban levő facsúrt...” – részletezte a Művelődés érdeklődésére Hadnagy Jolán.

A közgyűlésre anyaországi képviselők is eljöttek, köztük Kolozsvár testvérvárosából, Pécsről Tóth Károly író, költő és Varga Ferenc tanár. A magyar-magyar művelődési kapcsolatok szorosabbra fűzését szorgalmazta Csatlósne Komáromi Katalin, a sárospataki Művelődési Ház igazgatója, aki a közös programok fontosságát ecsetelte. A sárospataki képtár, egyben az EMKE észak-magyarországi képviselőjének vezetője, Bordás István közölte: célja, hogy az anyaországi művelődési életben munkálkodók minél jobban megismerjék az erdélyi kultúrát, ennek érdekében továbbképzési programot dolgozott ki. Ferencz Angéla a Hargita megyei, Imreh-Martón István a Kovászna megyei Kulturális Központ és az EMKE közötti együttműködést szorgalmazta. A Romániai Magyar Néptánc Egyesület elnöke, Deák Gyula pedig jelezte: a közeljövőben pedagógusok számára szerveznek néptánc-tanfolyamot.

A közgyűlés bizalmat szavazott a régi elnökségnek, így a tisztújítás nyomán ezzel a vezetőséggel működik tovább az EMKE: Dáné Tibor Kálmán (elnök), Kötő József (főtanácsos). Régió-alelnökök: Matekovits Mária (Bánáság), Széman Péter (Partium), Ábrám Zoltán (Közép-Erdély); társadalmi kapcsolatokért felelős alelnök: Szép Gyula; elnökségi tagok: Guttman Mihály (Kolozsvár), Muzsnay Árpád (Szatmárnémeti), Házy Bakó Eszter (Brassó), Beder Tibor (Csíkszereda), Ferencz Angéla (Hargita megye), Imreh-Martón István (Kovászna megye).

A közgyűlés záró mozzanataként átadták a Venczel Árpád alkotta szobrocskákból, valamint a Venczel Attila által rajzolt díszoklevelekből álló EMKE-díjakat.

* EMKE-díjak 2012 * EMKE-díjak 2012 * EMKE-díjak *

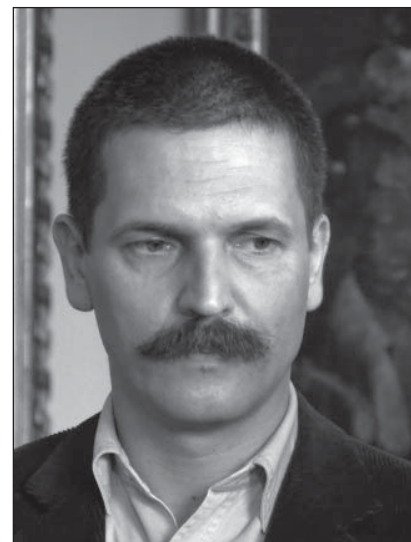
Kitüntetettek: **SPECTATOR-díj** – Cseke Péter Tamás (Bukarest); **KACSÓ ANDRÁS-díj** – Both Zsuzsa és Both József (Kolozsvár); **BÁNYAI JÁNOS-díj** – Vajda András (Marosvásárhely); **KUN KOCSÁRD-díj** Fülöp Júlia (Szászváros); **NAGY ISTVÁN-díj** – Dulányi B. Aladár (Sepsiszentgyörgy); **BÁNFFY MIKLÓS-díj** – Dukász Péter (Temesvár); **KOVÁCS GYÖRGY-díj** – Bányai Kelemen Barna (Marosvásárhely); **POÓR LILI-díj** – Albert Júlia (Kolozsvár); **SZOLNAY SÁNDOR-díj** – Köllő Margit (Marosvásárhely); **MONOKI ISTVÁN-díj** – Kosz Orsolya (Csíkszereda); **KÓVÁRY LÁSZLÓ-díj** – Zsigmond Ilka; **GRÓF MIKÓ IMRE-díj** – Bartha Bálint (Kolozsvár); **TOMPA MIKLÓS-díj** – Uray Péter (Sepsiszentgyörgy); **Életmű-díjbanrészesült Marosi Ildikó** irodalomtörténész (Marosvásárhely). **Tiszteletbeli tagnakválasztottak:** Hajnal Jenőt, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatóját, a Kárpát-medencei magyar művelődési élet kiemelkedő személyiségét. – **Kelemen Péter** koncerttechnikust (Németország), az EMKE Györkös Mátyás Albert Emlékház Steinway-zongorája mechanikájának felújításában végzett igen jelentős, nagylelkű támogatásáért.

Marosi Ildikó – ÉLETMŰ-DÍJ

Both Zsuzsa és Both József – KACSÓ ANDRÁS-DÍJ

Cseke Péter – SPECTATOR-DÍJ

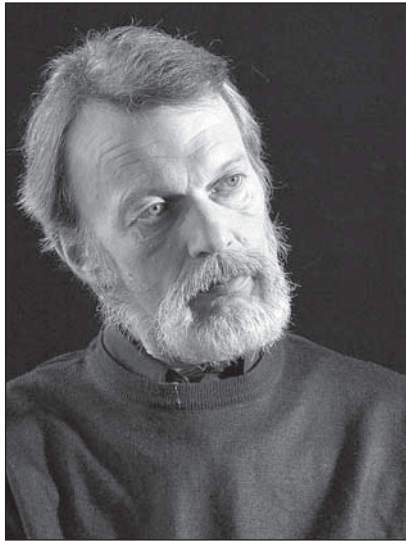
Vajda András – BÁNYAI JÁNOS-DÍJ

Fülöp Júlia – KUN KOCSÁRD-DÍJ

Dulányi B. Aladár – NAGY ISTVÁN-DÍJ

Dukász Péter – BÁNFFY MIKLÓS-DÍJ
(www.iwiw.hu)

Bányai Kelemen Barna – KOVÁCS GYÖRGY-DÍJ

Albert Júlia – POÓR LILI-DÍJ

Köllő Margit – SZOLNAY SÁNDOR-DÍJ
Ábrahám Jakab fotója

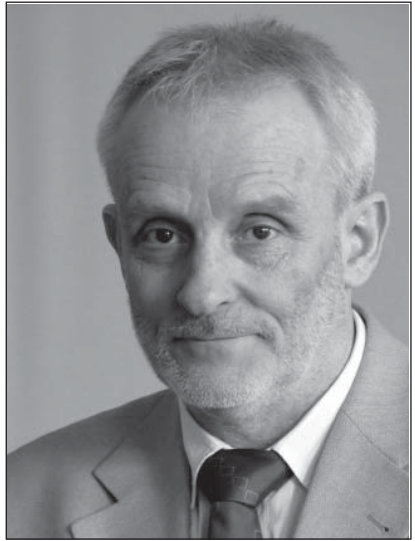
Kosz Orsolya – MONOKI ISTVÁN-DÍJ

Zsigmond Ilka – KÖVÁRY LÁSZLÓ-DÍJ

Bartha Bálint – GRÓF MIKÓ IMRE-DÍJ

Uray Péter – TOMPA MIKLÓS-DÍJ
László Miklós felvételei.

EMKE-LAUDÁCIÓK

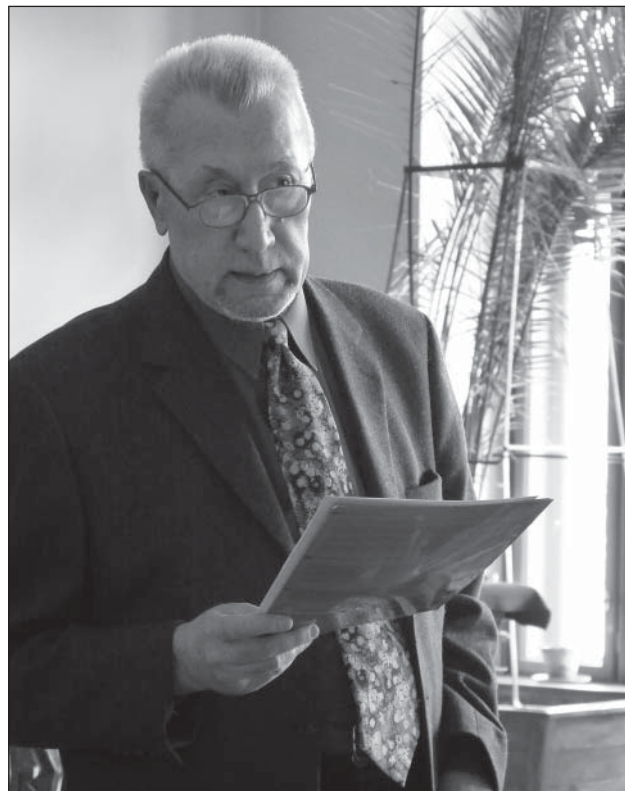
MAROSI ILDIKÓ. Rendszeresen hallani világraszóló díjkiosztó ünnepségek – például az Oscar-gála – sztárjainak szájából, amikor átveszik a dicső szobrocskát, hogy köszönetet mondanak családjuknak. Marosi Ildikó biztosan nem mulasztaná el, hogy ugyanezt tegye. Házasságával ugyanis a Molter-család fogadta kebelébe, s ettől kezdve szinte elrendelés-szerűen vette birtokba egy irodalmi örökség ápolásának minden terhét és örömét. Amikor a hetvenes években magam is járogatni kezdtem abba a Köteles Sámuel utcai házba, amely valamikor a Bolyaiak otthona volt, az idős Molter Károly és neje még eleven valójukban képviselték egy évtizedekkel korábbi erdélyiség emlékezetét.

Marosi Ildikó legnagyobb érdeme, hogy türelmesen kivárta, amíg eljön az ő ideje, és akkor teljes gőzzel munkához látott. Évtizedeken át egyebet sem tett, mint gyűjtött, készülődött, tervezgetett, amikor pedig vége szakadt a rendszernek, amely az irodalom történetében is csonka vagy hamis képet hozott forgalomba, úgy lépett elő a hallgatásból, mint aki végre megvalósíthatja álmait. Az elmúlt 22 évben szinte megállás nélkül követték egymást a gondozásában megjelent irodalmi dokumentumok, és túlzás nélkül mondható, hogy az általa közzétett kötetek nélkülözhetetlen forrásai az Erdélyi Helikon című folyóirat és az Erdélyi Szépművészeti Céh, a Kemény Zsigmond Társaság, Bánffy Miklós és Molter Károly írói életműve megismerésének és kutatásának. Joggal mondható tehát az életmű-díj odaítélésének indoklásaként, hogy a közelmúlt irodalmi hagyatékának feltárásában elvégzett munkája méreteit és értékét tekintve egy egész intézmény teljesítményével ér fel.

Sok szó esik mostanában arról, hogy az irodalom, általánosabban a kultúra egésze, sajátos eszközökkel működteti a társadalmi emlékezet és felejtés intézményeit. Olyan rendszert hagytunk magunk mögött, amely ebben a tekintetben vétkes módon torz szemléletet és gyakorlatot honosított meg. Valódi értékeket ítelt feledésre vagy hallgatásra, és ál-értékeket emelt piedesztálra. Nem mindegy azonban, hogy miután letűnt ez a kor, mi lép a helyébe. Az Erdélyi Helikon tevékenységének, Bánffy vagy Molter és nemzedéktársaik életművének hiteles megismerésével egy olyan erdélyi szellemiség öröksége válik újra közkinccsé, amelynek a szigorúan vett esztétikai értéken túl is fontos üzenete van számunkra. Ez pedig – többek között – az európai léptékű műveltség és a befogadó, nyitott erdélyiség, a kritikus öntudat és a civil kurázi üzenete.

Ennek az üzenetnek lett irodalomtörténeti munkásságával nagy hangszerelője Marosi Ildikó. Jó helyre szegődött fiatalon, és ez az ő szerencséje. De az, hogy a talált, pontosabban felkutatott kincseknek jó gondozója lett, már a mi szerencsénk.

Dicséret illesse érte!

Horváth Andor

CSEKE PÉTER TAMÁS. A mai erdélyi, romániai magyar újságírók azon ritka fajtájához tartozik, akik magukkal hozták, érzik és őrzik egy jelentős múlt súlyát, de nem akarnak az örökségben megragadni, mert tudatában vannak a jelen lényegi változásainak. A lapcsinálás napi feladatainak vállalása mellett messzebbre néz és lát – s ez a messzebb jelenti egyrészt a magyar kultúra folyamatos szolgálatát, másrészt bukaresti éveiben, az ottani lehetőségeket kihasználva, a román médiavilágra, közéletre vagy akár tudományosságra való figyelmet; jelentős interjúk egész sorában vállalja az érdemi közvetítést, ami nem elhanyagolható tényezője a mi itteni életünknek.

Cseke Péter Tamás publicisztikáját a kiegyensúlyozottság, körültekintés, higgadság jellemzi. Elemzései mértéktartóak, meghatározó szempontjai összhangzóak a romániai magyarság érdekeivel, egy reális jövő építésével. Ebben a tekintetben elmondható róla, hogy annak a hagyománynak az örököse, továbbvivője, amely mindmáig az erdélyi magyar közéletben a legfontosabb örökségének Krenner Miklós (Spectator) s a két világháború közötti Brassói Lapok vezető publicistája, Kacsó Sándor művét tarthatja.

Cseke Péter Tamás ideai EMKE-díja foglalt is jelenthet, biztatást arra, hogy a hétköznapi médiaszolgálat más műfajokban is érvényesüljön, megőrizve napjaink bonyolult valóságát a jövő számára, hogy ezáltal tanulságul szolgáljanak a ma megélt az elkövetkező nemzedékek számára.

BOTH ZSUZSA és BOTH JÓZSEF. Egy házaspár, aki nem csak a jelennek él, de bízunk a jövőben, bízunk, mert úgy érzi, küldetése van. Küldetésük az erdélyi magyar népi kultúra áthagyományozása az utánuk jövő nemzedéknek. És bízunk abban, hogy a hagyományos népi kultúra elemeiből magas művészi színvonalú alkotások születhetnek. Amihez nemcsak tehetség, de sok-sok munka is kell. Kányádi Sándor verssoraival kérdelem: „Honnan járják, honnan hozták? / Honnan e mozdulat ország?”. S nagy erdélyi költőnkkel válaszolok: „Még a nyelv előtti ködből / teremti újra az ösztön”. Mert amikor a Both házaspár összekapaszkodik, tánclejtésükben ösztönösen benne van a harmónia, de benne van a tánc iránti mélyes tisztelet, alázat és szeretet is. Talán ezzel tudják megfogni azokat a fiatalokat, akik tőlük néptáncot akarnak tanulni. Csak ilyen empátiával lehet megnyerni valódi népi értékeink megmentése érdekében ifjainkat, még azokat is, akik inkább a világháló különböző virtuális közösségeiben akarják jól érezni magukat. Mert Bothék számára a néptánc tanítása nemcsak tánctechnika és művészet átadása, hanem közösségformálás is. Vagyis ne csak a színpadon, a taps, a siker mámorában érezzék jól magukat a fiatalok egymás között, ne csak ezért járjanak táncot tanulni, hanem azért is, hogy odafigyeljenek egymásra a néha nagyon kegyetlen hétköznapi forgatagában is. Én ebben látom az immár 13 éve a Both házaspár által közösen alapított Ördögtérnye néptáncegyüttes rendkívüli sikereit. És ebben látom azt, hogy Zsuzsa és Jócó hívó szavára közel évtizede minden évben összerengenek a Kárpát-medencéből zenészek és táncosok a Kolozsvári Népzene és Néptánc Találkozóra.

Bothék pedig mindig ott vannak, ahol szükség van rájuk. Megtapasztalhattam, hogy Zsuzsa egyetemi szintű néprajzi végzettségét, népi kézműves felkészültségét, csodálatos énekhangját, jó humorát és pedagógiai érzékét hogyan tudja kamatoztatni az EMKE Györkös Mátyás Albert Emlékházában havonta megrendezett gyermekprogramon, a JelesNapTáron. Amelynek Jócó is gyakori vendége, különösen, ha az apróságoknak gyermek-táncszínház kell szervezni. De volt alkalom megcsodálni kiállításon is azokat a nemezből készült használati tárgyakat, melyeknek díszítő motívumaival Zsuzsa elem tudta varázsolni a turáni őshaza hangulatát, színpompáját, ízét, zamatát, illatát. Jócó a mérnöki karriert hagyta fel a népművészetért. És nem hiába. Hisz máris több együttes sikeres megalapítása áll a háta mögött, mint például a csíkszeredai Zsigora, a bánffyhungyadi Suhanc. Az Ördögtérnye pedig egy új szint hozott nemcsak a kolozsvári, de az erdélyi néptáncművészet világába is. Fáradhatatlan gyűjtője és archiválója erdélyi falvaink népi értékeinek, miközben rendületlenül tanít néptáncot, nemcsak a kincses városban, hanem számtalan vidéki településen vagy nyári táborokban.

Kedves Bothék! Fogadjatok közösségi munkátok iránti őszinte tiszteletünk és elismerésünk jeléül is az EMKE Kacsó András-díját.

DÁNÉ TIBOR KÁLMÁN

VAJDA ANDRÁS. A magyar néprajztudomány első, szaktudást a kolozsvári tudományegyetemen 1898-1919 között szerzett nemzedéke (Györffy István, Viski Károly, Szendrey Zsigmond, Solymossy Sándor, Romulus Vuia) alapvetően meghatározta a magyar néprajztudomány intézményesítését (múzeumok, tanszékek, akadémiai szintézisek). A második, 1940-1948 között felnőtt generációnak (Faragó József, Nagy Olga) jelentős szerepe volt a romániai néprajzi intézetek szakmai kereteinek kitöltésében, a néprajzi kutatások folytonosságának a kommunizmus mostoha körülményei közötti biztosításában.

1990-ben Kolozsvárt harmadszor indult újra a néprajzoktatás, előbb két-, majd monoszakos képzési formában. 2011-ig több mint 220-an szereztek néprajz (vagy nyelv és irodalom és néprajz) szakos oklevelet, mintegy félszázan mesteri oklevelet, több mint tizenötven doktori címet. Ez a generáció beépült a romániai magyar társadalomba. Jelen van az oktatásban, a médiában, valamint olyan szakmai intézetekben, mint az akadémiai és a minisztériumi kutatóintézetek, a megyei és a helyi néprajzi és honismereti múzeumok. Néhányan közülük külföldön álltak szakmai pályára.

Ennek a nemzedéknek a tagja az a Vajda András, akiről most a méltató szavak szólnak.

Vajda András 2003-ban szerzett magyar nyelv és irodalom és néprajz szakos oklevelet a kolozsvári tudományegyetemen. 2003-ban rövid ideig iskolai katedrát vállalt, s egyúttal a mesterképző, majd a Hungarológiai Tudományok Doktori Iskolájában folytatta tanulmányait. Diákként az igényesség, a nyitottság és a szakmai alázat jellemezte. Tanulmányai idején több alkalommal részesült hazai és magyarországi tanulmányi és kutatói ösztöndíjban. Pályája 2008-tól terelődött intézményes mederbe. Örvendetes módon ennek a medernek a mélységét és irányát maga határozhatta meg. 2008-2009 között a Maros Megyei Múzeum Néprajzi Osztályának muzeológusa, 2009-2010 között a Hagyományos Kultúra Megőrzése és Terjesztése Maros Megyei Központjának igazgatója, 2010-től a Hagyományos Kultúra Megőrzése és Terjesztése Osztályának osztályvezetője. Az intézményszervezés és -vezetés teret nyitott Vajda Andrásnak tudása és szakmai szándékai gyakorlatba ültetésére, a szakmai közegbe való beilleszkedésre. 2009-től a Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék óraadója, az írásantropológia szeminárium vezetője.

Mi az, amit a kutató Vajda András egy évtized alatt felmutatott? 2002-től konferenciák és regionális, országos és nemzetközi tudományos rendezvények előadója, közel félszáz konferencia-szerepléssel, az országban és Magyarországon. Publikációs jegyzéke félszáz, zömében tanulmányt, valamint népszerűsítő írást, lexikon-szócikket tartalmaz. Szerkesztett kötetet, véleményezett kéziratokat, kutatási beszámolókat.

2011-ben védte meg disszertációját Írásfunkciók

és írásszokások egy település életterében (Sáromberke, Maros megye) címmel. Ez alkalommal neveztem – egy erdélyi zsurnalisztikai toposzt használva – a Sáromberkével megáldott kutatónak. A Maros megyei község ugyanis rendre és mindmáig megtartó családi és szociális közeget, terepet és műhelyt jelentett és jelent számára. Tanulmányai idején – amikor az egyes vizsgákhoz kellett kutatási beszámolókat készítenie – itt jött rá arra, hogy igazában a kitaposott gyűjtőutaktól távol is, a terepen élve lehet megérteni a kultúrát és a társadalmat. Amikor vizsgapenzumként népi és populáris költészetet és rítusokat kellett vizsgálni, Sáromberke mindezt bőven kínálta. Amikor konfliktusok közegében kellett megfigyelni a társadalmi hierarchiát és a szociális attitűdöket, Vajda Andrásnak elégséges volt Sáromberkén körültekinteni. Amikor a lokalitás és az európaiság hagyományainak közös történetét kellett tetten érni, azt is megtehetette Sáromberkén. A Szilágyságban, Moldvában, a Barcaságban és a Székelyföldön végzett kutatásai során tudatosította magában azt, hogy a kultúrát és a társadalmat mindig adott lokalitásban, komplex együttesben és adott történelmi időszakban kell vizsgálni. Sáromberke Vajda András számára a partikularitás, az európai modernitás, a globalitás, a kultúra és a társadalom múlt- és jelenbeli szerveződésének és működésének, a kapcsolatok és konfliktusok kutatásának terepévé vált. 2003-ban meghatározó része volt a Sáromberki Néprajzi és Helytörténeti Múzeum, 2008-ban a Teleki-ösvény megalapításában. 2009-től évente több alkalommal szervezett és vezetett hagyományőrző rendezvényeket.

Vajda András elkötelezett, megfontolt, bölcs kutató. Jól tudja, hogy minden korszaknak vannak bevallatlanul is preferált terepei és divatos, kedvenc, támogatott és díjazott kutatási témái. Vajda András és néhány kortársa tudja, hogy a kutatónak magának kell megteremtenie az autonómiáját, egyaránt benne kell élnie kora tudományosságában, és a maga útját kell járnia, minthogy a tudományos kommunikációban csupán annak a kutatónak van esélye a meghallgatásra, aki saját eredményeket tud felmutatni, és tudja, hogy azt a kutatást is el kell végezni, amit egy adott korban valamiért nem írnak elő és nem üdvözölnek. Vajda András és nemzedéke jól tudja azt, amire a Nyugat 30-40 évvel ezelőtt döbbsen rá: Közép- és Kelet-Európában az utóbbi 300-400 év alatt nem csupán a kultúra és a társadalom centralizálása volt az eszmény (ez is!), hanem emellett a lokális és a regionális, a nemzeti és a népi hagyományok (rítusok és intézmények) tiszteletben tartása és követése is normaként működött. Aminek feltárására az 1970-es évektől kezdődött világörökség-szemlélet bizakodással és reménykedéssel tekint.

Vajda András alapvetően a kolozsvári néprajzi iskolában formálódott, szerzett tudást, tapasztalatot, alakította ki kutatói habitusát. Úgy tűnik, az írás, a lokális társadalom és történelem antropológiai

kutatására rendezkedett be. Közölt tanulmányai, konferenciákon tartott előadásai, Berekméri István Andrásé életművének önálló kötetben való közzététele és értelmezése, Sáromberke íráshabitusainak, populáris írott kultúrájának elemzése máris olyan eredmények, amelyek a forrásfeltárás, a forráskritika, a módszeres analízis, a releváns kérdésfelvetés és válaszadás terén kiforrott (fiatal) kutatói arcélt tesznek láthatóvá.

Volt tanáraként, kutatásainak, záró dolgozatainak, doktori disszertációjának egykori irányítójaként egyaránt fontosnak érzem mindazt, amit ennek az iskolának a szellemében teljesített. S mindazt, amit az iskola kapuin kilépve a kutatásban, az intézményszervezésben, a hazai magyar és román, a magyarországi és a külföldi intézményekkel való kapcsolatépítésben, a magyar, a román és az európai tudományosságban, annak történetében és kortárs irányzataiban és módszereiben való tájékozódásban immár önállóan megvalósított.

Elhivatottságáért és eredményeiért illesse ma elismerés Vajda András, akárcsak azokat a nemzedéktársait, akik Vajda Andrásához hasonlóan felnőttek a generációjukra háruló feladatokhoz. És az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet, amely 2012-ben úgy döntött, hogy neki ítéli a tudós geológus és muzeológus Bányai János nevét viselő díjat.

KESZEG VILMOS

FÜLÖP JÚLIA: Dél-erdélyi szórványunkban a közösség legfélétebb kincsei az anyanyelv, önzonosságunk tudata, hagyományaink, kultúránk, páratlan Hunyad megyei épített örökségünk. Nagy felelősség hárul mindannyiunkra, szülőkre, tanárookra, gyermekekre, hiszen mindannyiunknak meg kell vívnunk a magunk harcát, amely nemzeti megmaradásunkat szolgálja.

Öröndetes, hogy ebben az egész életen át tartó erőfeszítésben nem vagyunk egyedül, hiszen minden közösségben vannak olyan emberek, akik élére állnak a nyelvünkért, kultúránkért, történelmünkért folytatott harcnak. Fülöp Júliát én ilyen kiemelkedő közösségszervezőnek tartom, aki tartalmas élete során mindig megtalálta a módját annak, hogy a közösségnek aktív résztvevője legyen, és tevékenységével elismerést vívjon ki magának.

Nagy-nagy örömmel fogadtam a felkérést, hogy Fülöp Júlia életpályáját, közösségszervező munkáját laudáljam. Tisztelettel és szeretettel teszek eleget a kérésnek, hiszen egy pillanatig sem kétséges azok számára, akik a Hunyad megyei magyarság életét ismerik – és szerencsére egyre többen ismerik meg a mi tevékenységünket –, hogy a legmegfelelőbb személyt kapja az EMKE 2012. évi Kún Kocsárd-díját. Sajnálom, hogy személyesen nem lehetek jelen a díjátadó-ünnepségen, ezért videóüzenetet küldök innen Brüsszelből, az Európai Parlamentből.

Fülöp Júlia számára ez a díj, a korábban átvett

Ezüstfenyő díjhoz hasonlóan, egy elismerés, a közösség köszönete egész életét betöltő munkájának és fáradozásának. Ő nem is titkolja, hogy követendő elődnek gróf Kún Kocsárdot és az itteni magyarság megerősítéséért végzett munkáját, a magyar egyház, iskola és kultúra felemeléséért tett erőfeszítéseit, az EMKE megalapítását tartja.

Fülöp Júlia 1945. január 6-án Hargita megyében született, tanulmányait magyar nyelven végezte, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem gyógyszerészeti szakán szerzett oklevelet. Előbb gyógyszerész, majd gyógyszerértékesítő, főgyógyszerész, a kilencvenes évektől nyugdíjba vonulásáig magángyógyszerész volt Szászvárosban. Férjezett, két gyermek édesanyja, három unoka nagymamája.

Fülöp Juliát már szakmája is szorosan a közösséghez kötötte, hiszen a szászvárosi magyarok közül nagyon sok embert segített egészségügyi tanácsaival. Később, 2010-ben a városi kórház vezetőtanácsának tagjaként járult hozzá tapasztalatával a város egészségügyi ellátásának jobbításához. Sokan szociális gondjakkal, egyéni kérésekkel, munkahelyi problémákkal, özvegyi nyugdíjakkal, vagyis apró-cseprő, de számukra nagyon fontos gondjakkal keresték fel, és mindenkire volt egy jó szava, egy jó tanácsa.

Fülöp Julia a kezdetektől fogva hitt abban, hogy a romániai magyarságnak erős és egységes érdekvépvétele van szüksége, 1990-ben az RMDSZ szászvárosi szervezetének alapító tagja volt, hat évvel később pedig átvette a szervezet elnöki tisztét. Tevékenyen vett részt a helyi választási kampányok megszervezésében, lebonyolításában. Városi tanácsosként a település gazdálkodásán és azon belül a magyar közösség támogatásán dolgozott.

A magyar óvodai és elemi oktatásért folytatott küzdelem egyik alapembere, hiszen közösség-szervezőként látta, hogy a magyar nyelv fennmaradásának záloga a magyar nyelvű oktatás, a magyar nyelvi közösség, a magyar történelem és kultúra ismerete.

Fülöp Julia több éven át gondoskodott arról, hogy megoldódjon a diákok ingázási költségeinek finanszírozása, fontosnak tartotta évvizor ünnepségeken a tanulók díjazását és megajándékozását, így bátorítva őket az eredményes tanulásra. De szervezett a diákoknak közös kirándulást például Nagyenyedre és Torockóra. A szászvárosi magyar gyermekeknek a Segesvári Miklós Pál Egylettel közösen nyári tábor rendezett. A magyar szó írásában és terjesztésében is szerepet vállalt, hiszen nagyon sok településen a Hunyad Megyei Hírmondó című havi lapunk jelenti az ott élő magyarok egyetlen kapcsolatát a magyar nyelvű sajtóval és információval.

Hosszú volna most felsorolni mindazokat a rendezvényeket, amelyeknek - közösen civil szervezeteinkkel, történelmi egyházaink lelkészeivel és az RMDSZ-szel - lelkes szervezője, vezetője volt. Műkedvelő együttesek előadásától pályázatíráson

át magyar nemzeti ünnepeink megszervezéséig nagyon sok kulturális rendezvény megtartása fűződik nevéhez. Hagyományörző programjai a magyar kiválóságok népszerűsítését célozták, így Torma Zsófiáról, az elfelejtett régész nő életéről és munkásságáról több ízben szervezett előadást. Általa emlékeztünk meg Sipos Pál születésének 250-ik évfordulójáról, ő szervezett előadást Erdély térképeiről és címereiről. Kutatta és szívesen mesélt a megye vendégeinek dél-erdélyi magyar örökségünkről. Idegenvezetője volt a magyar köztársasági elnök feleségének, művelődési minisztereknek, de mellettük sok száz diákot és fiatalot vezetett végig Szászvárosban, mesélve nekik történelmünkről.

A hagyományos transzszilván jellemző, a kultúrák közötti párbeszéd jegyében Fülöp Júlia jó kapcsolatokat épített ki a város román vezetőivel, a román és német közösséggel, akik ma is szívesen vesznek részt a különböző rendezvényeken. A helyi román sajtóban a magyar oktatás múltjáról közölt írásokat.

A „Múzeumok fehér éjszakája” című programban a múlt századi magyar sajtóról értekezett nagyszámú román közönség előtt. A volt református Kún Kollégium történetéről - a mai Aurel Vlaicu Nemzeti Kollégiumról - román nyelvű bemutatót és kiállítást szervezett. Személyében igazolja azt a törekvésünket, hogy magyar nyelvünk és magyarságunk megtartása mellett figyelniünk kell a mellettünk élő közösségek kultúrájára, meg kell találnunk a párbeszéd és a kölcsönös kulturális élmény-nyújtás lehetőségeit.

Itt, Hunyad megyében, „a szórványok szórványában” Fülöp Júlia élete, munkája példaértékű mindannyiunk számára. Remélem, hogy ahogyan maga is több ízben fogalmazott, amíg ereje engedi, fáradhatatlanul fog tovább dolgozni a Hunyad megyei magyarságért. Ehhez kívánok magam is hosszú életet, jó egészséget, hitet és kitartást Fülöp Juliának, a Hunyad megyei magyarságnak pedig sok hozzá hasonló, a közösségért fáradhatatlan hittel és kitartással dolgozó magyart!

WINKLER GYULA

DULÁNYI B. ALADÁR. Harminc év! Sok, vagy kevés? Mindenképpen az emberi lét egy része, ami már felveti a számvetés lehetőségét. Jelen esetben, Dulányi B. Aladár, a sepsiszentgyörgyi Kónya Ádám Művelődési Ház igazgatója az, akinek a harmincéves munkásságát értékelem, hogy megismerjük személyiségét.

A rohanó világunkban, a mindennapok kihívását élő társadalom emberének talán elég is lenne felsorolni személyi adatait. Lehetséges, de nem teljes anélkül, hogy ne szólnék Dulányi B. Aladárnak, a Művelődési Ház igazgatójának emberpróbáló,

közművelődést szolgáló munkásságáról, annak eredményességéről.

Sepsiszentgyörgy 2011-ben ünnepelte városává válásának 550. évfordulóját. A város gazdasági-kulturális hagyományai, értékei ismertek. Őrzik ennek tárgyi, szellemi hagyatékát a múzeum, a könyvtárak, vallási felekezetek intézményei, a színház, az iskolák, a művelődési intézmények, klubok, egyesületek.

Mindezeknek ismerete nagy kihívást jelent annak, aki szervezi, vezeti, irányítja a Művelődési Ház tevékenységét a jelenkori társadalmi, kulturális elvárások szintjén.

A Kónya Ádám - városunk polihisztora - nevét nem véletlenül viselő Művelődési Ház sokrétű, gazdag közművelődési tevékenységgel szolgálja a város lakosságának kulturális érdeklődését. Ebben a szolgálatban nem kevés szerepe van Dulányi B. Aladár igazgatónak és az általa összeválogatott, szakemberekből álló munkaközösségének. Nap mint nap cselekvően vesznek részt a város közösségének életében, úgy szervezve meg a műkedvelők művészi csoportjainak és egyéb érdeklődési körök tagjainak munkáját, hogy azok szolgálják az identitásunk megőrzését, a közösségek épülését, kultúránk gyarapítását. A Művelődési Ház művészi csoportjainak, klubtagjainak eredményei tükrözik a fenti célok megvalósítását.

A harmincéves Cantus Firmus Vegyeskar és a 90 éves Magyar Férfidallárda, az elmúlt évtizedekben a város, megye, ország közművelődési életében jelentős szerepet töltöttek be. Ha csak a 2011-es évet veszem alapul az értékelésükben, igen szép adatokat közölhetek. A Férfidallárda 16 szereplésén 85 művet, míg a Cantus Firmus Vegyeskar 12 hangversenyén 58 művet szólaltatott meg a reneszánsztól a kortárs kóruszene vallásos és világi műfajaiból. Munkájuk elismeréseként a Cantus Firmus Vegyeskar két országos I. díjat, egy II. díjat és egy III. díjat kapott, az EMKE Nagy István- és a Romániai Magyar Dalosszövetség Seprődi János-díjas kórusa. A Magyar Férfidallárda országos III. és IV. díj kitüntetettje és a Romániai Magyar Dalosszövetség minősítő hangversenyének Arany Fokozatú kórusa.

A Visky Árpád nevével fémjelzett színjátszó csoport 1984 óta a Művelődési Ház egyik igen sikeres műkedvelő csoportja. Az általuk bemutatott színpadi művek, itthon és külföldön is, a közönség nagy elismerését váltották ki! A szakma 2001-ben különdíjjal jutalmazta a VI. Concordia Napok alkalmából. Néhány bemutatott mű címe: Móricz Zsigmond - Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Mihai Sebastian - Játék a boldogsággal (Blága Géza rendezésében), Csokonai Vitéz Mihály - Karnyóné és a két szeleburdiak (Kalamár György színművész rendezésében), Sütő András - Félzsárnyú asszonyok, Tomcsa Sándor - Szerelem kisvárosban (Balogh András rendezésében), Sombori Sándor - Gábor Áron, Carlo Goldoni - Fogadósné, Robert Thomas - Szegény Dániel (László Károly színművész rendezésében), és folytathatnánk a felsorolást. Az elmúlt években több mint 70 műkedvelő színjátszó és tizenöt zenész vett részt a bemutatókon.

A Művelődési Ház tevékenységében előkelő helyet foglal el a Fenyőcske Néptánc Együttes. 2000 és 2012 között 55 belföldi fellépést tudhatnak magukénak - Călimănești-en tíz, Fogarason egy, Háromszéken 38 előadást tartottak. A Művelődési Ház szervezésében immár hatszor rendezték meg a Gyermekek és Ifjúsági Néptánc- és Népdal Találkozót. Sikereikről tanúskodnak az I., II. és III. díjak, emléklapok, köszönőlevelek, plakettek, trófeák. Vezetőjük Rápolyi István táncmester.

Dulányi B. Aladár igazgató felkarolta és erkölcsi, anyagi feltételeket biztosít a Gyárfás Jenő Amatőr Képzőművészek Szövetségének. 1992 októberétől működnek, jelenleg 26 taggal, évi 15-20 egyéni és csoportos kiállítással (grafika, festészet, akvarell, faragás és szobrászat).

Egyéb közművelődési tevékenységek a város lakosságának kulturális önképző igényeit szolgálják. Ilyenek az ALTUS Kortárs Művészklub Daczó Enikő képzőművész vezetésével, Holló Ernő Sajtóklub, amelynek házigazdája Matekovics János újságíró, valamint a 2006 februárjától indult Terefere Klub. Alkalmat ad az érdeklődőknek a szabad, kötetlen beszélgetésekre önkormányzati vezetőkkel, politikusokkal, intézmények igazgatóival, lelkészekkel, írókkal, tanítókkal, üzletemberekkel és más kiemelkedő személyiségekkel. A Jazz Klub 2005-től szervezi programjait a dzsesszrajongóknak évi 20-25 alkalommal, házigazdája Lázár Prezsmer Endre. A Huszárik Filmklub 2005-től tartja a filmvetítésekkel egybekötött beszélgetéseket, különböző szakemberek, így pszichológusok, szociológusok, filozófusok, esztéták vezetésével. 2010-től a klub tevékenysége a Kortárs Európai Filmnapok rendezvényével bővült, házigazdája Lázár Prezsmer Endre.

A Kónya Ádám Művelődési Ház munkaközössége egyéb rendezvényekkel is szolgálja városunk, megyénk közművelődését. Ilyenek a Hajnal akar lenni népdaléneklési tehetségkutató versenyek, bábkiállítások, az Emlékezzünk Holló Ernőre, városunk költőjére című szavalóverseny. Évi egy-két alkalommal szimfonikus zene, valamint hat-hét kamarazene-koncert is várja az érdeklődőket.

Az eredmények bizonyítják, hogy a Kónya Ádám Művelődési Ház Dulányi B. Aladár igazgató vezetésével betölti szerepét a város közművelődési életében.

Én, aki részese vagyok ennek a gazdag közművelődést szolgáló tevékenységnek, bátran javaslom az EMKE vezetőtanácsának, hogy 2012-ben Elismerő Oklevelet és a Nagy István-díjat adományozza Dulányi B. Aladár igazgatónak a három évtizedes hűség, kitartással végzett szervezői, irányító munkásságáért, a város közművelődési hagyományainak megőrzéséért, ápolásáért végzett szolgálataért. Befejezésül Benedek Elek életművének gondolatával kívánom: „... fő, hogy dolgozzanak!”

DUKÁSZ PÉTER. Okleveles, hivatásos színművész-ként immár három és fél évtizede koptatja – pontosabban fényesíti, nemesíti! – a világot jelentő deszkákat Temesvárott, ahol a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola elvégzését követően sorsa vezérelte. Génjei, neveltetése eleve Thália szolgálatára predesztinálták. Édesanyja az erdélyi magyar színjátszás legendás nagyszónya-inak egyike, Dukász Anna, aki a nagyváradi társulat primadonnájaként, majd a sepsiszentgyörgyi színház igazgatójaként és élvonalbeli színésznőjeként alkotott maradandót. Pályakezdő, fiatal színészként 1978-ban szerződött a Bánság fővárosába, amikor a Béga-parti település magyar színtársulata épp sikeres, mozgalmas és termékeny korszakainak egyikét élte. Cseresnyés Gyula s a meghívott rendezők – Tompa Miklós, Taub János és társaik – jónéhány kiemelkedő, nevezetessé vált előadással rukkoltak elő. Egész sor hazai magyar drámaíró darabját tűzte műsorára a temesvári színház, nem egy színpadi változat ősbemutatójának számított. Dukász Péter Peter Usztinov: Az ismeretlen katona és felesége a budapesti Sík Ferenc rendezte előadásában, a 71696-os szerepében mutatkozott be az akkoriban még népes és a színházához lelkesen ragaszkodó temesvári publikumnak. Példamutató szakmai igényessége, alakításai, elmélyültsége, kimunkáltsága, expresszivitása, gondos felépítettsége révén sikerült kiemelt helyet kivívnia a társulatban.

Harmincöt esztendő leforgása alatt klasszikus és kortárs drámákban, vígjátékokban, zenés darabokban, musicalekben, operettekben és gyermekdarabokban nyújtott gondosan kimunkált, emlékezetes alakításokat. Az opera kivételével jószerivel a színpadművészet valamennyi műfajban megcsillogtatta rátermettségét, tudását és tehetségét. Sűrű egymásutánban követték egymást a rangos színpadi feladatok, a tehetségpróbaló, izgalmas kihívások. Cseresnyés Gyula rendezésében fergeteges sikert aratva játszhatta el 1983-ban a Liliomfi című darab címszerepét, az Ármány és szerelem Ferdinándját, Jóskát A falu rossza című népszínműben, s Petki Palit Farkas Imre közkedvelt zenés darabjában, Az iglói diákokban.

Pályája, színpadi sikerei a Nagyváradon született és nevelkedett Dukász Pétert szorosán és tartósan Temesvárhoz kötötték, hűséges maradt a nehezebb és válságosabb időszakokat is átvészelt együtteshez.

Az 1989-es politikai fordulatot követően a színész Makra Lajos és az irodalmi titkár Koczka György társaságában Dukász Péter tagja volt annak a háromtagú direktóriumnak, amely átvette a Temesvári Állami Csiky Gergely Színház irányítását. Társaival azon fáradozott, hogy a kétségbeejtően alacsony létszámú társulattal, szerény anyagi eszközzel rendelkező, állandó rendező nélkül maradt színház a megújulás útjára lépjen.

A rendszerváltás reményteljes légkörében a politikai életben is vezető szerepet vállalt. 1991-től 1994-ig elnökként állt az RMDSZ Temes megyei szervezetének élén, amelynek színeiben 1992-től 2000-ig a temesvári városi tanács tagja volt. A harmadik évez-

red hajnalától kezdődően minden idejét és energiáját kizárólag Thália művészetének szolgálatára áldozza. Jelentős színpadi alakokat keltett életre érett, tapasztalt színészként az utóbbi másfél évtizedben: az Örnagy volt Örkény István Tótéjkában, a Színész az Éjjeli menedékhelyben, Dealer a Gyapotmezők magányában, Vargányai Gusztáv állomásfőnök Parti Nagy Lajos Ibusárjában, a talán hajéktalannak minősített Hlesztakovot formálta meg Zalán Tibor: Gogol: a revizor, azaz Gogol, a revizorr című átiratában. Címszereplője volt a Dundo Maroje, a Don Quijote valamint a Lear király című előadásoknak. A Férfit alakítja Spiró György Prah című kétszemélyes darabjának stúdióelőadásában, amelyet az újvidéki László Sándor rendezésében láthatott nemcsak a temesvári, hanem az aradi, brassói, debreceni, sepsiszentgyörgyi, székelyudvarhelyi, újvidéki, budapesti és bécsi közönség is. A Temesvári Állami Csiky Gergely Színház egyik legsikeresebb produkciója elnyerte a legjobb előadás díját a nagyváradi Rövid Dráma Fesztiválon. Időrendi sorrendben legutóbbi premierje Újvidéken volt, ahol Vidovszky György rendezésében elevenítette meg az Ingmar Bergman harminc éve forgatott utolsó mozifilmje, a Fanny és Alexander alapján készült színpadi produkcióban a Tízestendő fiú címszereplőt. Partnere, a 8 éves Fanny megformálója, Ábrahám Irén, aki betöltötte 62 életévét. Apját, Oscar Ekdahl színigazgatót a sokra becsült, kedves rendezője, László Sándor formálja meg.

Dukász Péter szívesen tesz eleget más színtársulatok meghívásának. Fajsúlyos és hálás szerepek eljátszására kérte fel az utóbbi évadokban az Aradi Kamaraszínház, a kézdivásárhelyi Városi Színház és az Újvidéki Színház. Megtisztelő, jelentős feladatokat abszolvált a Temesvári Román Nemzeti Színház deszkáin is.

Dukász Péter – akinek a színház az igazi közege – remek intuícióval találja meg mindenkor a szereplés, a művészi megnyilatkozás és kibontakozás lehetőségeit és kereteit. Ha éppen nem játszott, rendezett. Edgar Alan Poe Az áruló szív című írásának színpadi változatát Dukász Péternek köszönheti a temesvári közönség: fordította, dramatizálta és izgalmas, hatásos előadássá formálta azt, akárcsak Heltai Jenő Úri menaszériáját. Korábban Aurel Baranga Szicíliai védelem című darabját, Sławomir Mrożek Tangóját rendezte.

Három és fél évtizedes színészi és játékmesteri munkásságának, kivételes egyéni teljesítményeinek kiemelkedő megvalósításait, remekléseit most értékelik másodjára kiemelten. Miután Temes megye a Pro Cultura Timisiensis-díj odaítélésével elismeréssel adózott művészetének 2005-ben, az EMKE 2012-ben érdemesítette méltónak Dukász Pétert arra, hogy színészi, rendezői és közösség szervezői munkásságát a Bánffy Miklós-díjjal jutalmazza.

Kívánunk a Temesvári Állami Csiky Gergely Színház élenjáró színművészetének további sikereket!

BÁNYAI KELEMEN BARNA. Ötödik éve vagyok a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának művészeti vezetője. Az első vásárhelyi évadunk végén tisztemnél fogva kiértékelőt tartottam a társulat művészeivel. Sorra beszéltem közösen létrehozott előadásainkról, kiemelve és dicsérve bennük a jót, bírálva az elégtelent. Székely János: Caligula helytartója című darabja kapcsán – sokak, köztük a főszerepeket alakítók meglepetésére – két fiatal színész epizód-alakítása volt számomra a legmeggyőzőbb, leghitelesebb. A két római katona egyikét, Luciust, Bányai Kelemen Barna alakította.

És – örömmel mondhatom – azóta sem okozott csalódást. Kisebb vagy nagyobb szerepekben nyújtott alakításait szemügyre véve nyugodt szívvel állíthatom: egyre érettebb, egyre sokrétűbb, összetettebb, egyre izgalmasabb élményt nyújt az általa megelevenített szereplők ábrázolásával. Nem véletlen tehát az sem, hogy mára egyik legfoglalkoztatottabb színészévé vált az amúgy meglehetősen népes marosvásárhelyi társulatnak. Legutóbb Lessing: Bölcs Náthán című darabjának premierjén láthattuk.

Kiderült erről a komoly, göndör barna hajú, fiatalemberről, hogy egyformán oda kell rá figyelni tragédiában és komédiában, hogy meglepő érzékenysége kiváló humorérzéssel párosulva egyike a legsokoldalúbbaknak. Fiatalságából – korosztályára nem feltétlenül jellemzően – komolyság és jólneveltség árad, eleganciát kölcsönözve megjelenésének. Mindig oda kell rá figyelni, ha színre lép.

Hatodik évadát tölti színházunkban, ahová közvetlenül diplomaosztás után került. Már diákként is eminense volt osztályának. A színpadhoz, a partnerekhez, a színházhoz való viszonyát olyan tanártól tanulta, akinek keze alól korábban már annyi tehetséges pályatárs kerülhetett az erdélyi magyar színházak színpadára a marosvásárhelyi színiiskolából. Osztályvezető tanárát, Farkas Ibolyát dicséri indulása, őt magát pedig a folytatás teszi dicséretessé.

Kívánom neki, hogy lankadatlan játékkedvvel munkálkodjon azon, hogy pályája az előtte álló sok-sok év alatt íveljen olyan magasságokba, mint amilyen a ma átadandó díj névadója, Kovács György dicsekedhetett. Fogja fel biztatásnak, ne csak elismerésnek ezt a jutalmat, és szerénységét, a színpadi alkotás iránti alázatát fel nem adva, maradjon meg továbbra is mostani önmaga.

Gratulálok, és sok sikert kívánok neki.

És gratulálok az EMKE-nek is, mert jó úton jár, amikor figyelmét és gondoskodását a jövő felé irányítva ilyen fiatal tehetségek útját igyekszik egyengetni. S általuk színjátszásunk jövőjét.

KÖVESDY ISTVÁN

hogy miért is kap Poór Lili-díjat ma Albert Júlia. Nos hát akkor tekintsük át röviden ezt a munkásságot.

A színészmesterség csodás dolog. Van ennek a mesterségnek tanulható része. Tehetség nélkül azonban ez a rész mit sem ér, csupán technika marad. Ám a tehetség is csak „zengő érc és pengő cimbalom” lesz, ha nem társul hozzá lélek. Albert Júliában szerencsésen ötvöződik mindez, ki tudja, kinek-minek köszönhetően. Ő ugyanis tudja, hogy ha játszótársai felé nem fordul teljes lelkével, ha a színpad iránt nem érez lelki alázatot (is), akkor az általa megformált figura sem tud úgy megszületni, hogy aztán a közönség azt érezze: hiteles volt, amit látott. Albert Júlia azt is tudja, hogy nincs kis és nagy szerep, csak szerep van! És tőle függ, hogy a kis szerep is naggyá nőjön, hogy néha akár egy tízpercnyi színpadi jelenlet felérjen egy főszereppel. És ehhez is nagy-nagy lélek szükséges. No meg tehetség!

Játszott persze sok főszerepet az évek során, főleg az 1989-et megelőző időszakban. A kolozsvári színházhoz szerződtek már a főiskola elvégzése után, 1973-ban, tehát egy híján negyven éve van a pályán és ugyanannál a színháznál. Talán szerencsés állapot, talán nem, ki tudja. De aki olyan kitartással tud dolgokhoz, emberekhez ragaszkodni, mint ő, annak bizonyára jó érzés, hogy ennyi éven át tartozik valahová. Aztán jöttek a kis- és mellékszerepek, a színészsors nem kímélte meg a kispadon üléstől sem, de ő makacsul kitartott. És tette a dolgát mindannyiszor, ahányszor csak eszébe jutott valakinek, hogy ő is létezik ebben a színházban.

Mind ez idő alatt persze valamit tenni kell, hiszen a színész nem tud tétlenül ülni és várakozni, sokszor hiába. És akkor itt térek ki a díjazott előadóművészi mivoltára, hiszen Albert Júliának számos önálló műsora volt, még több alkalommal vállalkozott versmondásra különböző rendezvényeken, versműsorokat állít össze és rendez, legutóbb például az idei március 15-i ünnepségre a kolozsvári színházban. Szereti a verseket, ezekben a műsorokban természetesen a lelke is benne van, hiszen csak így van értelme, tudjuk.

És végül az indoklás harmadik része: „a tanári munkásságáért”. Na, ehhez aztán tényleg nagy lélek kell, csak így lehet közel férközni a másik fél, a diákok érzékeny, vagy kevésbé érzékeny lelkéhez, hogy aztán teljes odaadással formálhassa a színészpalánták egyéniségét, csiszolgassa beszédtechnikájukat, vagy keltse fel, esetleg adott esetben élessze újra vers iránti szeretetüket.

Mindezekhez tehát sok lélek és tehetség kell. Albert Júliának megadatott mindkettő. És hozzá a kitartás is, amelyet valószínűleg a sport világából hozott magával, hiszen, amint a színház honlapján olvasható, sportiskolában érettségizett. Kívánom, hogy még sokáig üsse ezt a fenséges „sportot”, a színészetet, kapjon még sok kisebb és nagyobb szerepet, és a lelke, a lelke az maradjon meg ilyen nagyoknak. Csak így érdemes!

KÖLLŐ KATALIN

KÖLLŐ MARGIT. „... tudom Uram / tudom / jól tudom / Jól tudom Uram, hogy munkára / teremtettél, és hivatást / rendeltél számomra, amit / be kell töltenem // Add, hogy híven megfeleljek / a rábízott feladatnak, és / soha ne felejtsem, hogy minden / munka nagyszerű és szent lehet, / ha egész odaadással és a te nevedben végzem... Ámen.”

A műalkotás címe: Imádság jó munka kegyelméért - írta, rajzolta, festette, nemesen archaizáló, de mindazonáltal a legkorszerűbb képi beszédbe fogalmazta Köllő Margit. A képirott imádság meghallgatásra talált: Köllő Margit a lehető legteljesebb mértékben megfelelt a rábízott feladatnak, annak a nagyszerű és szent munkának, amelynek neve: művészi alkotás.

Tette pedig mindezt - a papírlapot nemesítve - ceruzával, szénrel, tussal, vízfestékekkel, pasztellkrétával, és tette a hozzá engedelmesen simuló, hajlékony fonál megannyi szőtt, hímzett, nemezelt alakváltozatának felhasználásával. Kitűnő rajzkészségét, színérzékét, manualitását grafikában, textilben egyaránt sikerrel gyümölcsöztette.

A kezdet kezdetén is éppen ezeknek a nem mindennapi adottságainak köszönhetően jutott el a kis székelyföldi településről, szülőfalujából, Gyergyócsomafalváról a marosvásárhelyi művészeti középiskolába, ahol olyan neves tanárok holdudvarában nevelkedett, mint Nagy Pál, Barabás István, Izsák Márton, Piskolti Gábor. Az érettségit követően tanulmányait a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola Textil szakán folytatta Ciupe Mária, Szervátiusz Jenő és Szentimrei Judit irányításával. 1969-ben diplomázott, és egyévi tervezői munka után, 1970-től két évtizeden keresztül a brassói Zene- és Képzőművészeti Középiskolában, majd 1990-től nyugdíjazásáig a sepsiszentgyörgyi Művészeti Középiskolában tanított. Lelkiismeretes és eredményes művészpédagógusi munkája mellett, amelyet a Romániai Magyar Pedagógusok Kovászna megyei Szervezete 2007-ben életmű-díjjal jutalmazott, szívvel-lélekkel az alkotásnak élt. Csendben, szerényen, de kitartó következetességgel haladt a maga választotta úton.

Amint arra monográfiaírója, Gazda József is utal, a textil szakot végzett művész számára - a körülmények szorításában - eleinte a szerényebb befektetést és teret igénylő grafika jelentette a kiutat, biztosította a művészi önkifejezés lehetőségét. S hogy eme rajzos kiruccanás mennyire nem számított elvesztett időnek, bizonyítják akkor keletkezett, különleges térlátásról, sejtelmesen könnyed, az árnyalatok gazdag skáláját felvonultató, precíz vonalvezetéséről, sajátosan mély érzelmi és gondolati háttérrel árukkodó rajzai, pasztelljei, de bizonyítja textillel kiteljesedett sajátos életműve is.

Esetében pedig a sajátos jelző különleges hangsúlyt kap. Hiszen grafika és textil nála valósággal szimbiózist alkot. Olyannyira szerves a kettő közötti kapcsolat, hogy a művész különleges rajzkészsége, leheletfinom könnyed fogalmazásmódja nem csupán a papíron hagy sejtelmesen suttozó jeleket, ha-

Németh Júlia

nem ugyanezt valósítja meg a technikailag immár sokkal bonyolultabb kivitelezést igénylő textilben is. A lelke legmélyéből fakadó, áttételesen is sokatmondó, gondolatgazdag, a kor és a hely szellemét sugárzó művészi megnyilatkozásai a grafikusra és a textilművészre egyaránt jellemzőek. E kettős adottság jegyében fejlődött ki az a sajátos, a látvány és a látvány mögötti gondolati szféra ötvözetéből összeállt, a conceptual art lehetőségeit is magába olvasztó életmű, amely úgy korszerű és jövőbe mutató, hogy magán viseli annak a közösségnek a sajátos jegyeit, kulturális örökségét, amelyből vétetett.

Természeti motívumokkal gazdagon átszőtt alkotásai a figurativitástól, a valóságélemek következetes alkalmazásától jutnak el a geometriai formákat is magába olvasztó, többlépcsős művészi elvonatkoztatásig. A ritmikusan ismétlődő formavariációk, párhuzamos szerkesztési eljárások, a kompozíciós elemek tudatos alkalmazása sem nélkülözi azt a feszültséggel teli, belső érzelmi motivációt, amely minden munkájának sajátja, s amely olykor drámai felhangokkal is rendelkező, de különleges líraisággal megkomponált alkotásainak már-már szinte zenésébe hajló, egyedi varázst kölcsönöz.

Múlt és jelen, hagyomány és modernitás nyújt kezét egymásnak grafikában és textilben, megtartva azt a törekeny egyensúlyt, amely csak avatott kezeknek adatik meg. Korunk felszínesen harsogó, olykor primitíven szájbarágó múlt-szimbolisztikájával ellentétben, Köllő Margit úgy meríti a magyar

történelmi valóságból, úgy használja fel a magyarságunkat meghatározó jelrendszert, hogy az éppen visszafogottságában válik meggyőzővé, mélységesen igazzá.

Tematikai gazdagság – a fák, az ágak sajátos összefonódása, a madarak, a fészkek motívum gyakori szerepeltetése – és egyfajta sajátos puritánság jellemzi biztos és árnyalt vonalvezetéssel, korlátlan művészi képzelőerővel megalkotott, különleges eleganciájú munkáit. Az otthonkeresés, a határon túl nyúló egy közös haza óhaja jut kifejezésre Valahol benne című, még a kilencvenes években (!) keletkezett, páratlan szépségű és kifejezőerejű alkotásában.

És Köllő Margit a majdhogynem lehetlent is könnyeden megvalósítja: formát ad a Csenednek, a múltó Pillanatnak, az Osonó időnek, a legősibb anyagba, nemezbe fogalmazza a Suhanást, azaz a múltból merítve nyit ablakot a jövőbe.

Szolnay Sándor-díjához szívből gratulálunk, és további sikeres munkát kívánunk!

NÉMETH JÚLIA

KOSZ ORSOLYA. Fáy András szavai szerint: „... könyvtár órének lenni... igenis díszes hivatal.” Ennek a díszes hivatalnak a betöltése jutott osztályrészül Kosz Orsolya nyugalmazott könyvtárosnak. Több mint két évtizedet töltött a Hargita Megyei Könyvtár szolgálatában, megélt békés és viharos időket egyaránt, könyvtár-átstrukturizálásokat, fenntartóváltásokat, de mindettől függetlenül Orsolya tette, amit kell.

Kezdetben az olvasószolgálatban tevékenykedett, feladata volt az olvasás népszerűsítése, író-olvasó találkozó szervezése, könyvismertető tartása. Kitaróan, odaadással végezte munkáját, ajánlott értékes olvasmányt, nevelt, segített, tájékoztatót. Úgy érzem, Herschel szavai nagyon találóak a mindenki Orsi néniére: „Ha imádkoznom kellene oly hajlamért, mely megállhatná helyét az élet minden helyzetében és boldogság és derű forrása lehetne számomra az életemben, pajzs annak bajai ellen, bármennyi balsiker érne is és bárhogyan nézne is le a világ, az olvasás iránti hajlamot választanám. Add meg egy embernek ezt az ízlést és kielégítésének lehetőségeit, és aligha fogsz célt téveszteni az ember boldoggá tételében...” Igen, az olvasás iránti hajlamot plántálta el a könyvtárlátogatókban, az olvasói ízlést csiszolgatta, talán nem is mindig tudatosítva, hogy az emberiség boldogabbá tételéhez járul hozzá.

Olvasószolgálati munkája mellett módszertani feladatokat is ellátott, a községi könyvtárak dolgozóit szakmai tanácsokkal látta el, segített könyvtárműködésük elrendezésében. Leginkább mégis kitartó és szakszerű katalógusépítő, rendszerező mun-

káját szeretném kiemelni. Munkája nem volt látványos, mint a kis szorgos hangya nap mint nap tett, cselekedett az olvasásért, az olvasókért, segítséget nyújtva a keresett olvasmányok fellelésében, könyvek visszakeresésében.

„Az életnek értéket csak a szolgálat adhat, amelylyel az emberek ügye felé fordulunk... Ember vagy, tehát ember módra és az emberek között kell élned. Ember módra élsz, ha igazságosan élsz... Ha megkísérelsz – feltűnés és hiú szerep nélkül – segíteni az embereknek... Ennyi az élet értéke” – írta Márai Sándor. Ezt vallotta, vallja Kosz Orsolya is, ezt bizonyította munkásságával, életpéldájával.

Orsolyával közvetlen kollégák is voltunk, míg nyugdíjba vonult, sőt nyugdíjas éveit után is visszajárt mint bedolgozó, a gyermekkönyvtár katalógusát fejlesztette, rendezgette. Mint kezdő könyvtárosnak egyengette lépteimet, tanítgatott a feldolgozó munka fortélyaira.

Orsolyának köszönhetem, hogy felelőtlen, dolgozon könnyen átlépő kezdőből felelősségteljes emberré váltam. Az ő példája volt az, ami megragadott, elgondolkodtatott és szemléletváltásra ösztönzött.

Kedves Orsolya! Köszönettel tartozunk neked, köszönjük, hogy vállalva együtt munkálkodhattunk, és eredményeket mutathattunk fel, hogy emberibb arculata lett a könyvtárnak és ebben megvolt a te szereped. Köszönjük, hogy mindig becsületesen, a törvény szellemében szolgáltad az intézményt, köszönjük, hogy pontos, szép munkát végeztél, köszönjük, hogy minden részletre kiterjedt a figyelmed, köszönjük, hogy mindig helyt álltál és tudásod legjavát adtad, egyszerűen mindent köszönünk. Weöres Sándor mondta: „Csinálj bármit, mindig az számít, hogy hogyan csinálod”. Hát ezt köszönjük most meg neked, hogy bármit tettél, azt lelkiismeretesen tetted és meggyőződésből, hogy életed szolgálat volt, a köz szolgálat csendben, szorosan, alázattal, kitartással.

KOPACZ KATALIN MÁRIA

ZSIGMOND ILKA. Felelősségteljes döntésre vállalkozott az EMKE-díj kuratóriuma, amikor a honismeret kategóriában a Kolozsváros. Milyen város? műemlékpedagógiai sorozatot útjára indító Zsigmond Ilkának és az irányításával dolgozó szerkesztő bizottságnak ítélte a pálmát. Felelősségteljes, kockázatos, mert a honismereti és a szorosan kötődő helytörténeti irodalom, hála Istennek reneszánszát éli, és jóformán nem telik el hét, hogy e témában a könyvesboltok ne szolgálnának valamely újdonsággal.

Keresem a választás indoklását, a kuratórium érvei után kutatok. És bármilyen sorrendjüket állítom fel, megkerülhetetlenül a megcélzott olvasóközönségnél lyukadok ki. Mert az Erdély fővárosának

megismertetésére vállalkozó füzetek nem a vájt fülű, elfogult lokálpatriótának ismételik el sokadik-szor a jól ismert adatokat, nem is az útikönyveket faló turista előtt akarják fellebbenteni a függőnyt az először látott város nem sejtett arcai, szépségei elől. Ebben a tárgyban ritkán megszólított olvasóhoz: a kincses város alig eszmélő fiatal polgáraihoz, a serdülő korosztályhoz szólnak a szerzők. Ahhoz a réteghez, amelytől – ellentétben a mindjobban megismert világegyetemmel – a Gutenberg-galaxis egyre inkább távolodik, és amely, rabjául esve a globalizálódó, a terjeszkedő idegen világnak, hajlamos arra, hogy saját kisközössége helyi jelentőségűnek, tehát alsóbbrendűnek vélt értékeiről ne vegyen tudomást.

A szerzők, szerkesztők bevallottan e korosztály sajátos szükségleteinek, elvárásainak rendelték alá munkájukat. Mérsékelt terjedelem, vonzó, színes kiállítás, szöveg és kép elfogadható aránya: csupa olyan vonás, amely elegendő ahhoz, hogy a reménybeli olvasó e füzeteket egyáltalán kézbe vegye. És ha már kézbe vette, a szerzők gondoskodtak arról, hogy egyhamar le ne tegye. Közismert helyekkel, történetekkel – például a Szent Mihály-templom merész íveivel, Mátyás király és a kolozsvári bíró esetével – találkozik, de nincs ideje rájuk unni, mert ismerős sorukat rejtőzködő szépségek, ritkán említett emberek teszik újból érdekessé: Kolozsvári Tamás és a garamszentbenedeki szárnyas oltár, Lorántffy Zsuzsanna és a Farkas utcai templom úrasztali terítói. Játszi könnyedséggel megfejtethető keresztretjvények, játékos fejtörők, a közös felfedezés örömét nyújtó társasjátékok, elbűjtatott műemléki részletek rekonstruálására szólító feladatok megoldása közben a befogadó félként beskatulyázott diák egykor élt építészek, művészek társalkotójává válik. Az egykor elhangzott, leírt szövegek felidézése a mai pedagógus-szerzők oktató-nevelő mondataira is átháramló hitelesség pecsétjét nyomja a kiadvány egészére. Külön köszönet a szerkesztőknek amiért az új évezredben útjára induló fiatal nemzedék batyujába kötötték az aesopusi erkölcsi intelme – hamuba sült pogácsa – Heltai Gáspár-i megfogalmazását: „Azért mostan jobbnak ismerem, hogy valaki nyugodalomban bátorsággal megmaradjon az övéinél kevés dűcsőséggel, hogynem mint félelemmel nagy dűcsőségekben az idegeneknél.”

A Kolozsváros. Milyen város? sorozat első két füzete a honismeret, a szülőföld iránti szeretet, ragaszkodás léleképítő téglája. Bizton reméljük, hogy a folytatás hozzá méltó lesz. Köszönet érte mindazoknak, akik megszületésénél szorgoskodtak. Hiszem, hogy jótékony hatása könyvkiadásunkon is lemérhető lesz. Jövendő tankönyvszerzők figyelemztetője: úgy lehet, a jó, a hatékony tankönyv valahol itt kezdődik.

VINCZE ZOLTÁN

BARTHA BÁLINT. Mint az Erdélyi Közművelődési Egyesület 2011. évi gróf Mikó Imre mecénás díj kitüntetettje, megtisztelt és ugyanakkor örömmre szolgál, hogy magam jelölhettem meg az idei év díjazottját. Választásom Bartha Bálint barátomra esett, akivel néhány éve közösen dolgozunk a magyarok települések megmaradásáért, felemelkedéséért, az erdélyi kulturális, oktatási és egyházi, valamint szociális intézmények támogatásával.

Az adott gazdasági helyzetben is akadnak olyan személyek, akik nem csak a saját jólétük/vagyonuk gyarapítására törekszenek, hanem anyagi támogatással hozzájárulnak a régió szellemi és anyagi gyarapításához. Erre mindig akadt követni való példa az erdélyi magyarság történelmében. Elég, ha csak a díj névadóját említem, mert gróf Mikó Imre mércét állított számunkra, s azt követnünk kell. Hisszük és valljuk, hogy tetteinkkel, szellemi és anyagi tehetségünkkel templomaink, iskoláink, hagyományos intézményeink megmaradásához hozzá kell járulnunk, ezáltal támogatni tudjuk közvetve és közvetlenül az erdélyi magyarság szellemi és kulturális örökségének megmaradását, identitásunk megőrzését.

Erdély mindig adott ilyen embereket a magyarság számára, adakozó, szerény és nagylelkű támogatókat, és nekünk, erdélyi magyaroknak továbbra is szükségünk van ilyen önzetlenül gondolkodó, tenni vágyó barátokra.

A nagy amerikai autógyáros, Henry Ford (1863–1947) nevéhez sok minden fűződik. Többek között, ő a futószalag-munka feltalálója. Az ő érdeme az is, hogy az autó mindenki számára elérhető álm. Tudni kell róla azt is, hogy nagyon közvetlen ember volt. Egyik alkalommal Ford meghívta barátait egy vacsorára. Vacsora közben hirtelen ezt a kérdést tette fel szomszédjának: Ki a te legjobb barátod? Az több nevet is felsorolt. Erre Ford kezébe vett egy tollat, és ezt írta fel az asztalkendőre: „A te legjobb barátod az, aki a legjobb tulajdonságaidat felszínre hozza”.

Bartha Bálint sokunknak a legjobb barátja. Egyrészt, mert következetes szigorával, szakmai igényességével, életképes tanácsaival, veleszületett szépérzékével, hívó lelkiismeretével nem engedi meg, hogy kezéből és műhelyéből fércmunka, igénytelenül kivitelezett akármí kerüljön ki. „Az olcsó megoldás mindig többbe kerül” – hallottam egyszer tőle, és hosszadalmas lenne elmagyarázni, hogy ez milyen hatással volt rám. Másrészt ez a következetes igényesség és magas fokú szakmaiság arról beszél, arról tesz tanúságot, hogy így kell eljárnia minden, a közösségért tenni vágyó embernek, aki tetteivel, életvitelével, a közért vállalt áldozataival tesz tanúságot az erdélyi magyarság felemeléséért, és arról, hogy vannak olyan cselekedeteink, tetteink, melyeknek nem azonnal és látványosan nyerjük el a jutalmát.

Nehéz lenne felsorolni azokat a templomokat, intézményeket, magánszemélyeket, amelyeket/ akiket Bartha Bálint az elmúlt évek során anyagilag és szellemi hozzájárulásával támogatott. Az adakozást, a jótékonyt komolyabb, maradandóbb befektetésnek gondolja, mint a kasszasikert. És mind ezekről ő alázatosan és szerényen hallgat. Pedig a vállalkozói szférában nagyon sokat adnak a reklámjótékonyásra. Bartha Bálint más utat jár. Egyszerűen csak teszi a dolgát, magát meg nem nevezve, mindig ugyanazzal a szerény, csendes segítőkész hozzáállásával.

Egy maláj közmondás szerint a teknősbékák észrevétlenül és hangtalanul tojások ezreit rakják le. De ha a tyúk csak egy tojást is tojik, azt megtudja az egész környék. Sajnos ez a jótettekkel dicsekvő magatartásforma emberi természetünkből ered. Vannak azonban a névtelen és jókedvű adakozók, akik magukat nem nevezik meg, de tudjuk, hogy a háttérben mindig ott vannak, igaz barátunk, és támogatását név nélkül szereti az erdélyi magyarsáért a perselybe tenni. Azzal, hogy jókedvűen adakozik, meg jobba és segítőbbé válik.

Mindezek után, nyugodt szívvel állítom, hogy Bartha Bálint személyében azt az embert tüntetik ki, aki valóban méltó a Gróf Mikó Imre-díjra.

SZÉKELY TIBOR

URAY PÉTER: Az EMKE-díjak odaítélésének egyik szempontja, hogy a kitüntetett új utakat taposó, bátor kísérletező, stílusteremtő művész legyen, aki úgy tud sajátosan erdélyi, magyar lelkületű lenni, hogy európai szemmértékkel alakítja értékrendjét, aki gazdagítani tudja kultúránkat, olyan álmodozó legyen, aki mennyei harmóniát teremt földi erővel, saját világában. Vajon ilyen művész a Tompa Miklós-díj idei díjazottja? A kuratórium szerint: igen. Mielőtt átlépte a hiteles alkotók számára fenntartott „mennyei kaput”, gyakorló művészként számos művészeti ágat kipróbált: zenészként csellózott, énekkarvezető volt több mint egy évtizedig, három éven át szimfonikus zenekart vezetett, pantomim-művész oklevelet szerzett, színházban rendezett, előadásokat koreografált, Kaposvártól Budapestig eljövendő színművészeket oktatott. Így jutott el a művészet lényeglátásáig. Uray Péter így vall: „Művészember vagyok, tapasztaltam ennek a létnek minden örömét és nehézségét is. Pontosan tudom, hogy a művészi munka döntő százalékban a befektetett munkáról, energiáról, kétségbeesésről, talpra állásról és erőfeszítésről szól, és csak a többi része az, ami a magasztos gondolat és a pillanatnyi szerencse. Ugyanakkor azt gondolom, hogy

nagyon-nagyon fontos a belső intuíció és a szellemi munka. Mindenben, amivel foglalkozom, amit megrendezek vagy amit dirigáltam karnagyként, abban is a szellemit, az éterit, Isten és ember viszonyát kerestem, keresem. Az összes többi gyötrődés”.

De még történelmi stúdiókat is folytatott, el-sajátítva ekképp a körülötte létező világ lényeglátását is. Életének ebben a szakaszában mindenkoron ezt a kérdést tette fel: hogyan működik? Azt kutatta, hogy mivel mit lehet megfogalmazni, megjeleníteni. Az összművészet kísérletezési terepén át jutott el saját műfajának, a mozgásszínháznak a megtalálásáig. Nyugat-Európában a hetvenes évektől honosodott meg ez a műfaj, a mi tájainkon intézményes létét Uray Péter erdélyi meglepedésétől számíthatjuk. Létrehozta Erdély egyetlen mozgásszínházát, új műfajjal gazdagítva a tájegység egyetemes értékeit kigyöngyöző művelődéstörténetét. Összművészeti szemlélete azonban ahhoz is hozzásegítette, hogy az általa létrehozott mozgásszínház, a fiatal színházakat foglalkoztató sepsiszentgyörgyi M Stúdió ne import irányzatok epigon nyelvezetét beszélje, hanem megteremtse a maga világát, saját nyelvét. A saját nyelv első jegye, hogy a mozgásszínházba Uray Péter beépítette a színházi eszköztárat. De vajon a sajátos nyelv titkairól maga a művész: „Van egy kontaktáncnak nevezett kortárs mozgásforma, ami ugrásokból, lendületekből, futólagos emelésekből áll, aminek én kikísérleteztem egy színházi irányát, amiben sokkal nagyobb a gesztuslehetőség, a kifejezés lehetősége, és kevésbé szól a dolog esztétikumáról, sokkal inkább arról, hogy mire való. Beke-rült a próbaterembe az aikido, az argentin tangó, az autentikus folklór, a flamenco és más speciális mozgásszínházi formák”.

Tökéletesen kifejezte Uray színházának lényegét első bemutatójuk, a Dokk című produkció (ami Büchner Woyzeckje alapján készült) műfaji meghatározása: fizikai, színházi ember-kísérletek. Ez a kísérleti műhely mára az erdélyi művészet és erdélyi sors kísérletezési terepévé vált. Előadásaik (Dürrenmatt Defekt című lélektani-bűnügyi írásának adaptációja, cirkuszeloadásuk, A falu, az Adyt megidéző Ölelés, az Örkény-parafázis, a Tóték, A látogató; a kortárs világ manipuláltságáról szóló Esc, a művészi és a mindennapi emberi sorsok egymásba kapcsolódásáról szóló Törékeny, A zúrzavaros éjszaka, a Rómeó és Júlia, a Hamlet, a Liliom) mára a közönség, a város, Erdély világának zsigeri működését veséző látletté váltak. Úgy vélem tehát méltó kezdekbe kerül az EMKE Tompa Miklós-díja. A díjazottak hármass próbáját kiállja, hisz Uray Péter kultúrát gazdagító, műfajteremtő, értékteremtő művész.

„A fényt nem lehet megvilágítani”

Dolgozatomban az anya szót szeretném lexikológiai szempontból megközelíteni. Nem véletlenül esett választásom éppen erre a szép magyar szavunkra. Sokat gondolkoztam azon, merjek-e egyáltalán belefogni egy ilyen szép, melegséget sugárzó, kedves szó értelmezésébe. Attól tartottam, hogy erről a lexemárról már annyian és annyiféle megvilágításban írhattak, hogy semmi újat nem mondhatok. Másfelől meg ott volt bennem az a fajta félelem is, hogy vajon méltóképpen kezelem-e ennek a szónak a történetét, nem torzítok-e rajta?

Hiszen az anyáról beszélni nehéz, valami megfoghatatlanul mélyen gyökerező szavunk ez, melyet ósvándorlásunk korától hordozunk, talán még korábról. Talán a bibliai időkbe nyúlunk vissza, hiszen a bibliai Éva szó minden élők anyját jelenti.

Ezeket elgondolkozva úgy éreztem, olyan a vállalkozásom, mintha magáról az érzelmek mesternőjéről beszélnék érzélgősen, vagy ahogy Szabó Magda fogalmazta meg: „Anyámnak nem gyűjtöttem gyertyát, a fényt nem lehet megvilágítani”. De valami csak nem hagyott nyugodni, nekivágtam a merész feladatnak.

Az anya szó, mint lexéma

A szótárak fellapozása során azt vettem észre, hogy szótárirodalmunk azt tükrözi, hogy társadalmi átértékelődés ment végbe az elmúlt években az anya lexemával kapcsolatban. Főképp a régebbi szótárakban figyelhető meg, hogy az anya fogalmát úgy határozzák meg, mint elsődlegesen a következő tulajdonságjegyekkel bíró személy: nőszemély, aki gyermeket szült.

Ezzel a fajta megközelítéssel szemben honosodott meg előbb társadalmi koncepcióként a közhasználatban, majd ennek következtében később a szótárakba is bekerült a gyámanya fogalma. A legújabb Magyar értelmező szótár a következő adatokat közli az anya lexemáról:

„Olyan nő, akinek gyermeke van. Már két éve anya. Valakinek az anyja: az, aki a világra hozta. A barátnőm anyja tanítónő, apja mérnök. Ő a világ legkedvesebb anyja! Közmondás: Amilyen az anyja, olyan a lánya. Nézd meg az anyját, vedd el a lányát.

Megszólításként gyermek, vő, meny részéről: Anya! Anyám!

Női ős, előd. Anyáink jobban értettek a háztartáshoz.

Olyan nő, aki gyermeket szülőként gondoz, nevel. Az árvának anyára van szüksége.

Apácafőnöknő megszólításaként: Tisztelendő anyal!

Anyaállat. A nyúltenyésztőnek tíz anyja van.

A csavar orsójára rácsavarható rögzítő rész. Ehhez a csavarhoz kicsi ez az anya.”

Szinonimaként arról tudósít, hogy melyik alakot milyen helyzetben használjuk. Így az édesanya választékos beszédben jelenik meg, a szülőanya bizalmas környezetben, az anyu, anyuka, anyuci, mama, mami becézésekben szerepel. Szleng változata a muter (vagy mutter). Abban az esetben, amikor női ősként, elődként említődik meg, az ősananya szót használjuk. Minden magyar ajkú ember számára evidens, hogy nevelőanyának nevezik azt a nőszemélyt, aki nem saját gyermekét szülőként gondozza, neveli. A szótár közli továbbá azt is, hogy az anyacsavar szerszámmegnevezés bizalmas használatra utal.

Tájszóként adja meg a szüle, valamint az anyám-asszony kifejezéseket. Érdekesnek találtam, hogy tájszóként való megnevezését csak az értelmező szótár közölte. Etimológiájáról annyit adott meg, hogy: valószínűleg az ősi, uráli kori szó származéka. Összetett szó: édes+anya, kereszt+anya, öreg+anya.

Amit ebben a szótárban hiányoltam, arra leltem rá egy korábbi szótárban. A Magyar értelmező kéziszótár mondhatni kiegészítette (bár időben korábban jelent meg) a fentieket. Korunk divatos ünnepe, az anyák napját is megemléltette az anya lexemával kapcsolatban. Ami az anya szó megszólításbeli előfordulását illeti, kiemelte, hogy különböző helyzetekben, más-más személyek szólítanak valakit anyának: egyfelől anyának szólíthatja az illető nőt gyermeke, illetve veje, menyje, férje a családban betöltött szerepe kontextusában. Másfelől bizalmas vagy tréfás környezetben nők egymás közti megszólításaként is használt az anya szó. Ez utóbbira azt a példát tudom mondani, hogy munkahelyi környezetben az olyan matróna típusú nőket nevezik tréfásan anyának, aki mindenki fölött anyáskodik, egyfajta kótló szerepet ölt magára, ami által nevetőségessé válik.

Az anya szó szinonimái:

Az O. Nagy Gábor- Ruzsicky Éva szerkesztésében 1991-ben megjelent Magyar szinonimaszótár az anya szó következő szinonimáit emeli ki:

Az anya szó kedveskedő alakja édesanya; népies vagy bizalmas a mama megnevezés; vulgárisan muter. Bizalmas, kedveskedő kifejezések: mami; anyu(ka); anyuci; anyus(ka); mamus(ka); mamu(ka). Családjához való viszonyban használják a családaya megnevezést.

Egyházon belül betöltött szerepe alapján tiszteendő anya tiszteletbeli megnevezés használatos, ami egy vezető szerepre utal a hitközösségen, ebben az esetben a renden belül. A méhcsaládban anyakirálynő az anya szó szinonimája. Szaknyelvben csavart rögzítő eszköz neveként jelenik meg az anyacsavar.

A szó eredete, története

A Történeti etimológiai szótár arról tudósít, hogy az anya szócsalád tagjai származékszavak. Az alapszó „any” valószínűleg ősi gyermeknyelvi szó a finnugor, esetleg az uráli korból. Az alapnyelvi alak *ańa lehetett. A hangtanilag egymásnak jól megfelelő szavak eltérő jelentéseit könnyen magyarázhatjuk névátvitellel. Hangalak és jelentés szempontjából ugyanilyen jól illenek ide áńgy szavunk rokon nyelvi megfelelői. Az áńgy-gyal való esetleges ösztartozása az uráli korból való származást is lehetővé teszi.

Hasonló hangalakú, ‘anya’ jelentésű, de hangszabályszerűen ide nem vonható szó több rokon nyelvben van; vö. vog. üno; vót. enne, tat. änej stb. Más nyelvcsaládokban is megjelennek hasonló alakú és jelentésű szavak, például a török ana; tunguz ani; sumér anna. Mivel ezek a szavak minden bizonnyal gyermeknyelvi eredetűek lehetnek, összefüggésük és koruk teljesen bizonytalan. A finnugor szavakról sem lehet teljes bizonyossággal eldönteni, hogy a finnugor alapnyelvi örökséghez tartoznak-e, vagy az egyes finnugor nyelvek külön nyelvi korának fejleményei.

Az anya szavunkban az „any” szót követő -a vagy kicsinyítő képző, vagy egyes számú harmadik személyű birtokos személyrag. Az anya jelentésváltozatai mind a magyar nyelv külön életében fejlődtek ki az elsődleges, eredeti jelentésből.

Az anyaállat (1650: ‘anyaállat; Mutter eines Tieres’ Medgyesi Péter: Dialogus 223; NSz.) úgy fejlődött ki, hogy az anya szót az ember helyett minden élőlényre alkalmazták, azaz (1552: ‘női előd; Stammer’ Heltai: Dial. G 5a) nem közvetlen anyára, hanem tágabb értelemben valamely előd anyjára vitték át. 1529 előtt az anya szó jelentése női előjáró (Vorgesetzte), illetve vezetőnő (Leiterin) volt. Ebben az esetben az édesanya családbeli vezető, irányító helyzete alapján más társadalmi közösségek irányítójára is alkalmazták, elvonatkoztatták, később pedig valószínűleg egy még további elvonatkoztatás eredményeként alakult ki a már fent említett anyaállat alak.

1531-ben jöttek létre az anyó és anyus kicsinyítő képzős származékszavak. Az alapszó itt is voltaképpen az any-, és jelentése ‘valaminek az eredete; Ursprung’ (ÉrsK. 44). Az anyó szó azonban – éppúgy, mint a német Mütterchen és sok más idegen nyelv hasonló szava – minden idős asszonyt jelenthet a kornak járó tisztelet alapján keletkezett névátvitellel. Az anyu újabb elvonás a képzett anyuka, anyuci-féle formákból, melyek az anyó, anyus alakhoz hasonlóan végeredményben szintén az anyalapszó továbbképzései.

Az anya fogalmának nyelvi képe

Az anya fogalmának nyelvi képéről olvashatunk Bańcerowski Janusz tanulmányában. Ez a tanulmány domének mentén fejt ki az anya fogalmának nyelvi képét. A domén szó azt jelenti, hogy az anya név a magyar nyelvben egy összetett és több profilú kognitív tartományt hív elő. A kognitív domén tapasztalatfajta, összetett fogalom.

Az anya lexéma szövegekben való szóelőfordulása nagyon gyakori. Ezt annak is tulajdoníthatjuk, hogy alapszókincsbeli szóelemként nagyon nagy szóalkotó képességgel bír. A szótári adatok szerint több mint száz olyan szókapcsolatot képez ez a szó, amelyben az anya szó szóelőtagként jelenik meg, például: anyatej; anyaminta; anyanyelv stb.

Érdekességként arra is utal Bańcerowski Janusz a tanulmányában, hogy az édesanya összetett szavunk édes állandójelzője lassan kimegy a szóhasználatból. Ezt a szerző azzal hozza kapcsolatba, hogy az édes jelző egy olyan bensőséges kapcsolatot feltételezett anya és gyermeke közt, mint a szoptatás, míg mostanában tejporon nőtt nemzedékek szólítják meg édesanyjukat.

Főképp a régebbi szótárakban figyelhető meg, hogy az anya fogalmát úgy határozzák meg, mint elsődlegesen a következő tulajdonságjegyekkel bíró személy: nőszemély; illetve olyan nő, aki gyermeket szült. Ezzel a fajta meghatározásmóddal szemben volt megfigyelhető a társadalom felfogása, amely egy törvényalapú értelmezést tár elénk. A társadalmi felfogásban élt a gyámánya kép akkor is, amikor ez még hiányzott a szótárakból. Gyámányának tekintették azt, aki „anyja helyett anyja”, illetve felnevelő, de nem kihordó anyja gyermekének.

A domének viszonylatában az anya szó a következő domének mentén elemezhető: család domén; sacrum (szentség) domén; érték domén; „anyázás” domén.

A család doménon belül az anya fogalom két profilban vizsgálható meg: szülő profil, valamint feleség profil. A szülő profilba olyan jegyek tartoznak, amelyek a szüléssel, szoptatással, gyermekneveléssel, anya-gyermek viszonyával, az anya társadalmi szerepével, emocionális magatartásával függnek össze. Például: anyatej; anyamell. Átesett az anyja kínján; Felmegy neki az anyja papucs; Megkeserüli az anyja tejt; Az anyja hasában sem volt jobb dolga; Anyám szájából édes volt az étel; Egy anya sem marja ki egy herceg szemét, amiért a lányát szépnek találta. Szintén ebben a doménben jelennek meg olyan frazeológiai kifejezések, amelyek a szülési fájdalmakról szólnak: Átesett az anyja kínján; Hamar az anyja kínjára került; Kiállná már az anyja kínját.

A magyar nyelv egy bizonyos testi jegyet, jelt anyajegynek nevez, tehát a mi nyelvünkben megfogalmazódik az, hogy az anya a saját jelét hagyja gyermekén. A fenti példák tükrében vizsgálódva az anya szóhoz nagyon sok pozitív jelzőt társíthatunk, mint például: jó, érzékeny, gondos, törődő, egyetlen, pótolhatatlan, gyermekének saját jegyeit átadó személy.

A feleség profil köznyelvi használatban vizsgálja meg az anya fogalmat. Az információadó a mentális terében más személy nézőpontját fogadja el. Ilyenkor a beszélő más perspektívából tekint egy személyre. Példa erre a helyzetre, amikor a férj megszólítja a feleségét: „Anyá, főzzél egy kávét!” vagy „Gyere anyjukom!” Bizalmas szférában a csodálkozás, megdöbbenés, bámulat kifejezésére mondják néha az emberek: „anyám!” Egy másik ilyen helyzet az anya szó átértelmezett és más töltetű használata.

tára, amikor felnőtt nő, vő, meny megnevezésére használják az anya szót.

Aszülő-nőstény profilban egyértelműen az utódképző tulajdonságjegyek alapján kerültek be a következő fogalmak: anyaállat; anyakecske; anyamacska; anyamedve; anyaoroszlán; anyajuh; anyakanca; anyaméh; anyanyúl; kislecskék anyja. Metaforikus szóhasználatban a termékenység kifejezése jelenítődik meg az anyaszőlő; anyatóke; anyakaró szavakban. Továbbá szintén metaforikus az anyasejt; anyakovács; anyalevél (az anyalevél olyan növény megnevezése, amelyből hashajtó készül).

A sacrum doménben az anya szó jelképes értelmet nyer. A Jelképtárból megtudtam, hogy az emberiség őskultúrájának főalakja a Magna Mater a földdel, termékenységgel áll kapcsolatban. A görög Reia és Gaia istenség egy meghaló és feltámadó istenképhez kapcsolódik, mint annak az anyja vagy felesége. Ő a földi létezés fenntartója, aki földi, anyagi testet ad az égi természetű lényeknek. Mivel az emberi természet is kettős – égi és földi –, emiatt szerepe ellentmondásos, amire például a banya szavunk anya szavunkhoz való hangtani hasonlósága és ellentétes értelme utal. Az anya szó megjelenik a szimbolikában is. A fa, életfa, oszlop motívumok kapcsolhatóak össze vele, de szintén az anyát szimbolizálják a belül üreges, befogadó formát mutató tárgyak (vö. anyaméh) bőségszaru, edény, gyertyatartó, kút, láda, urna, valamint a következő épületek: ház, templom. De szintén ide tartozik a víz és a föld is a szimbólumok közé. A vízzel kapcsolatban jön be a magzatvíz, az élet vize.

Az anya és föld egymással való kapcsolatba jöttekor alakul meg a földanya motívum, amely magába foglalja a szolidaritáson alapuló hazafiasságot is, hiszen jó esetben az egyén és hazája viszonya az anya és gyermeke viszonyához hasonló. Az anyaország neve két jelentést takar:

Valamely ország, a történelem folyamán tőle elszakadt részhez való viszonyában; Az ország, amelynek gyarmata van, az anyaország és gyarmatai közti viszonyban.

Hasonló modellt valósítanak meg az olyan kifejezések, mint például: anyavállalat; anyatársaság, anyatársulat stb. Tehát az anya fogalma ebben az értelemben külön részeket egyesít az egészbe ugyanúgy, mint a család esetében. Összehasonlítva az olyan kifejezéseket, mint: Anyatermészet, Földanya, Éva anyánk, Istenanya, családanya – észrevehetjük, a világ egészként való felfogásának azt a metaforikus modelljét, amely az anyától ered – mondja Bańcerowski.

Az érték doménben a tisztelet lokalizálódik. Itt elsősorban a gyerek kedves, szívélyes, hálás viszonyáról van szó, ami hipokorisztikában jut kifejezésre. Példák hipokorisztikára: anyuka; anyika; anyuci; anyucika; mamuska; mamóka stb. becéző megszólításmódok. Az érték területén pozitív jegyeket tulajdonítanak az anya kifejezésnek, példa rá az anyai szív, anyai érzés, anyai szeretet. Mindezek a kifejezések az anya vonatkozásában jelentek meg.

Az „anyázás” domén ellentétben áll az érték do-

ménnel szemben. Itt lokalizálódnak a káromkodások. Ezek az ember legnemesebb érzéseit sértik, mivel a hozzánk legközelebb álló személyt érintik, például „Az anyád kirelejzomát!”, „Vesztél volna az anyádban!”. Tovább ezt a domént nem részletezem, bár tudom, hogy nyelvünk gazdag ilyen jellegű kifejezésekben (is).

Közmondások, frazeologizmusok

Az anyára vonatkozó közmondásokban és frazeologizmusokban megnyilvánulnak az emberi jellemvonások metaforikusan kifejezett tulajdonságai. Az anya-gyermek viszonyával, valamint az anya társadalmi szerepével és emocionális magatartásával függnek össze a következő szólások: Az anyja szoknyáján ül; Az anyja hasában sem volt jobb dolga; Anyáé a tanítás, apáé a fegyelem; Szalad, mint a csikó az anyja után; Nagy anyja van annak; Anyja után csiripel a veréb stb.

Közmondásainkban is meg-megjelenik az anya szó: Nézd meg az anyját, vedd el a lányát; Néma gyermeknek anyja sem érti a szavát; Nekiesik, mint bolond az anyjának; Te vagy az anyádnak a legszebbik fia, akivel a többit ijesztgetik stb.

Befejezés, következtetések

A fenti példák is tükrözik az anya jóságát, kedvességét, áldozatkészségét, amelyek alapján a legnagyobb megbecsülést érdemli.

A metaforikus felfogás is azt tükrözi, hogy az anya gondoskodó, szerető személy, aki kiemelt pozícióban szerepel. A belead apait-anyait azt jelenti, hogy valaki mindent megtesz célja eléréseért, mint ahogy az anya is mindenre képes gyermekéért. Az apád, anyád idejőjjön! – azt jelenti, hogy sok pénz teremjen. A megfogta az anyját szimbólum nem véletlen a magyar nyelvben, mivel az anyját az ember a legnagyobb kincsnek tekinti.

Számos irodalmi alkotásban megjelenítődik az anya képe, sőt amint a dolgozatból is kiderült, szakszavakba is beépült anya szavunk.

Vajon mi lehet az oka annak, hogy ilyen nagy szeretettel alkalmazzuk szülőföldünk, munkaeszközünk, becézéseink, különféle töltetű érzelmeink kifejezésére az anya szavunkat?

Talán valahol ott kell keresni a feleletet, hogy: Anya csak egy van.

Függelék

Kedves példákat találtam irodalmunkban arra, hogyan becézik alkotásaikban írók, költők édesanyjukat, milyen hipokorisztikákat alkotnak, alkalmaznak amikor édesanyjukról írnak. Kiválasztottam néhány dús érzelmi töltetű, kedves idézetet az anya becézésére, az anyaföldről való gondolkodásra, anyanyelvünk értékének példázására.

„Valaki egy széket tolt oda, és ő leült a székre. És arra gondolt: le kellene festeni mamikát. És arra gondolt: lefestettem az életben száz és száz aszszonyt, de mamikát soha. Miért? Miért, hogy éppen a legkedvesebbet, a legszebbet nem? Miért? Az ember annyi mindenre gondol az életben, csak arra

nem, ami fontos. Az ember képeket fest, mindenről, mindenkiről, csak éppen arról nem, aki a legtöbb, aki a legfontosabb, aki a legszebb. Miért?”

(Wass Albert)

„Ó föld, földem, amelyre most a szélben
piros levél hull s hús eső csorog.
Ó part, amelyre szomjan visszatértek
világcsodákkal élő vándorok,
lehullt anyakéz helyett anyakézzel
a csendesítő ágyat te veted,
szólsz és megindul intó esti szódra
sok főlehajtó kedves gyermeked.”

(Áprily Lajos)

„Anyám a hangod nem hallom többet.
Anyanyelvemben őrizlek téged.

Szavaid szívem mélyén dübörögnek.

Úgy zengik vissza a mindenséget,
ahogy azt tőled tanultam.

Anyám vagy! Most már csak szavakban!

S, hogy többé hangod, jaj, nem hallhatom,

drágább a szavad, mélyebben dobban.

Nincs a földön oly kincs, se hatalom,

mely megfojthatná fiad ajkán.

Dédunokád is őrzi »Vénanyót«.

Nem kell előtted pirulnunk, Anyám,

Megőrizzük, mit ajkad ránk hagyott.”

(Horváth István)

SZABÓ EMÍLIA

Temesvár, anno 1989

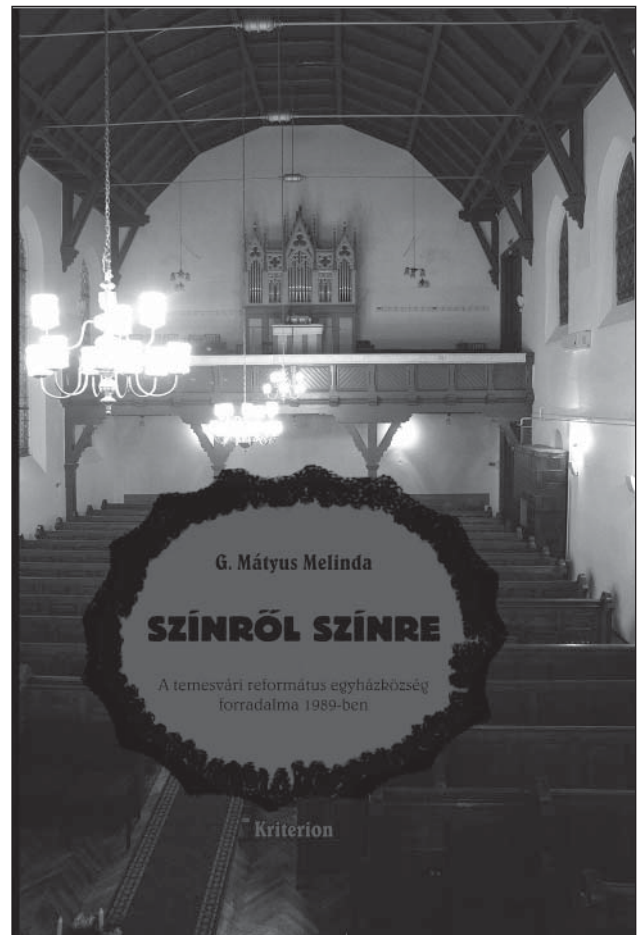
A könyveknek is megvan a maguk sorsa. Önálló életre indult el G. Mátyus Melinda temesvári lelkész-nőnek a Kriterion Könyvkiadó gondozásában megjelent kötete. A temesvári, nagyváradai és kolozsvári bemutató szövegeit gyűjtöttük egy csokorba kicsit hangsúlyozva, kicsit kiemelve a három különböző irányú megközelítés üzenetét: érdemes kézbe venni, elolvasni a szerző könyvét, hiszen az emlékiratirodalom, a dokumentum és az irodalmi szociográfia határán mozgó kötet ma, 22 évvel a korszakváltó események után is tud újat mondani.

Az igazak könyve

Mint az ember teteteinek bármelyike, az olvasás is felelősséggel jár, ezért nem kockázatmentes vállalkozás. Divatszóval élve nevezhetjük kihívásnak is, hiszen önismeret- és szabadságfüggő. A könyv/szöveg ugyanis csak az olvasásban valósul meg, vagyis minden az olvasón múlik, miközben az is kiderül, van-e az embernek bátorsága elmerészkedni szellemi szabadsága határvidékeire, ahol szükségképpen állásfoglalásra kényszerül.

Az irodalmat szövegek alkotják, melyek az olvasói tudat révén kerülnek kapcsolatba egymással, így az olvasó kiváltsága a válogatás. Szövegek milliói közül választhat, s jobbára olyan könyveket keres, amelyek megérintik, felkavarják, felzaklatják, megnyugtadják, elgyengítik, megerősítik, elkápráztatják, tünődésre, töprengésre készítetik, illetve engedik, hogy az irodalom tegye a dolgát, ami nem több s nem kevesebb mint az, hogy élni tanít.

G. Mátyus Melinda Színről színre. A temesvári református egyházközség forradalma 1989-ben című könyvének fedőlapján jelképiségében is sok-

rétű kép, egy templombelső látható: az égő csillárok fényében áll az istenházára emlékeztető orgona, amely egyrészt a temesvári Református Palota belső udvarán – a külső szemlélők elől rejtőzködve – emelkedő templom, másrészt a kommunista diktatúrában üldözött egyház metaforájaként is értelmezhető. A teljesség pillanatában feltáruló igaz-

ságra utal a könyv címe. „Most még csak tükörben, homályosan látunk, akkor majd színről színre” – olvashatjuk Pál apostol levelében. A szerzői ajánlás első mondata a példázat szereplőihöz, a második a közjük nem tartozó, potenciális olvasó(k)hoz szól, míg az utolsó, egyszavas, hiányossága ellenére is talán legfontosabb mondat, a szerzői szándékot nevezi meg. A szeretet szó nemcsak újabb utalás Pál apostolra és a szeretethimnuszra, amelynek szomszédságában a címadó idézet is megtalálható, hanem az értő olvasáshoz szükséges befogadói magatartásra is figyelmeztet. Ez a könyv ugyanis nem olvasható jól másként, mint ahogyan írták, csak szeretettel, mert a „hosszútűró szeretet (...) együtt örül az igazsággal”, azzal az igazsággal is, amely ebben a könyvben feltárul.

A jó könyvek nehezen tűrik a műfaji besorolást, az értelmezők mégis mindig megpróbálkoznak vele. A Színről színre olyan, mint a kor, amelyben élünk (ha tetszik ez nekünk, ha nem): posztmodern. Különböző fajtájú szövegek egyneműsödnek benne, fikcióra épülő szépirodalmiak erősítik meg/fel a tényfeltárók igazát. A szövegtest egyik legfontosabb vonulata a történetmondó én-elbeszélése, amely sajátos összekötő szöveggé irányítja majd az olvasást. A lírai felütést követően inkább a krónika, az újságíró távolságtartó nézőpontja érvényesül, hogy a későbbiekben az olvasó figyelmét hol a szereplői tudatú elbeszélő, hol a diktatúrában élők óvatosságot közvéleményét megszólaltató, esetleg a hatalom cinikus nézőpontját közvetítő, helyenként groteszk, máshol igencsak drámai hatású szöveg jöjjön létre. Ebbe a szövegsíkba épülnek bele a vendégszövegek. A történet eseményeit Kafka-idézetek jelzik. A 66 mottó az író naplójából származik, de hangulatában nem különbözik a Kafka-életmű világától, így a diktatúra természetének, az egyén kiszolgáltatottságának kitűnő jelölője lesz, s persze arra az azonosságra, a többszörös kisebbségi sorsra is figyelmeztet, amely a Prágában élő német ajkú zsidó alkotó és a történet szereplői, vagyis a temesvári magyar református gyülekezet helyzete közt felismerhető. Vendégszöveg még a Tekintet nélkül című Dsida-vers, mely az erkölcsi felelősség, a következetesség, a jó és rossz közötti választás kötelezőségére figyelmeztet, a szentírás szövegek kérlelhetetlen egyszerűségével.

Újvárossy Ernő holttestére a Vadászerdőben talál rá egy ismeretlen fiatalember, a gyülekezet mártírjának temetésén hangzik el az Avaron című Farkas Árpád-vers. „Orra bukva az avaron” ismétli kérlelhetetlenül a refrén, s a versből áradó elszántság megerősíti a gyászoló gyülekezet eltökéltségét. A vendégszövegek közt természetesen jelentős szerepük van a bibliai idézeteknek, s egy furcsa költeménynek, Mányiné versének, amely archaikus, népies stílusban írt panasz arról, hogy a szerző nem érti, miért kellene a gyülekezetnek püspöki parancsra lemondania szeretett lelkészéről.

A tényfeltárás is két síkon történik, egyik síkot a dokumentumok alkotják, okiratok, jegyzőkönyvek, lelkészi levelek, prédikációk, korabeli interjúk, új-

ságcikkek, a másikat pedig a történet szereplőinek (kb. 30 személy – a bizonytalanság abból adódik, hogy van, aki nem szólal meg, csupán beszélnek róla, feltételezhetően azért, mert az interjúk készítésekor már nem él) vallomásai, interjúrészletek alkotják. Ez a példaadók, az igazak tanúságtétele. E négy szövegsíkból rajzolódik ki az a történet, amelyet a könyv alcíme forradalomnak nevez.

A könyv kezdetén a szerző, így szól: „Ez nem az én történetem”. A mondat sokféleképpen érthető: nem az övé, mert nem a képzelete segítségével teremtette s alakította, mint azt az elbeszélők teszik általában. Nem az övé, mert nem róla szól, hiszen ő nem tanúságtévő, csupán lejegyző, megszerkeszti a történetet, amely mindannyiunké, ha vállaljuk, mert nem rólunk szól ugyan, de értünk és nekünk, hiszen példázat. A csodáról, a hit erejéről, a megtérésről, a kegyelemről, a becsületről, a szolidaritásról, a félelmet legyőző, felemelt fejű emberről szóló példázat. S így rokona mindazoknak a szövegeknek, amelyeket példázatnak tekintünk: Márai Sándor Mennyből az angyal c. versének, amelyben csodának nevezi az 1956-os forradalmat, Otlík Géza Iskola a határon című regényének, amely a belső szabadság és a kegyelem példázata, és Sütő András történelmi drámáinak, különösképpen A lócsiszar virágvasárnapja és a Csillag a máglyán címűnek. Az Itt állok, másként nem tehetek Luther-idézet lett a címe a két drámát tartalmazó könyvnek, amelyben Sütő András a damaszkuszi útra lépett. A pálfordulás nem köpenyforgatás, hanem komoly erkölcsi döntés; a megtérő az igaz útra rátalál, s nem tér le róla többet. Az egykori kommunista író ezekben a műveiben kimondta, a kommunista diktatúra kiszámíthatatlan, abszurd törvénytelenységében elpusztítja a törvénytisztelő egyént, a gondolkodó embernek egyetlen utat jelöl ki, a járhatatlant. Ha az egyén élni akar, a forradalmat kell választania. Az igazhitű lócsiszar, Kolhaas Mihály törvénytisztelőt, igazságszeretetét lázadásnak véli a hatalom, s bitófára ítéli. Utolsó szavai Nagelschmidt döntését helyeslik, vagyis a forradalmat. („-Melyik úton mégy el, Karl? - A Münzer Tamásén. - Az jó, az a legrövidebb.”) A mű 1972-ben született. Értettük-e, amit hallottunk, láttuk-e, amit néztünk a korabeli színpadokon? Nem valószínű. A Csillag a máglyánban a forradalom veszélyeire is figyelmeztetett Sütő, arra, hogy a hatalomváltás még nem rendszerváltás, miközben pontos képet adott a diktatúra természetéről, arról, miként öli meg az emberi kapcsolatokat a bizalom hiánya és a félelem, meg arról, hogy az életünkben is fontosabb az igazsághoz, a gondolat szabadságához, lelkiismeretünk tisztaságához való ragaszkodás. Mindezt úgy mondta el, hogy olyan művet alkotott, amelyben az igazság melletti érvelés eszközeként bibliai idézetek szólaltak meg. Az ateista diktatúra idején az igazságot Pál apostol és Máté evangélista szavai hirdették a 70-es években a romániai magyar színpadokon a 80-as években bekövetkezett betiltásig. A hatalom ekkor is olyan ostobának és tehetetlennek bizonyult, mint 1989-ben. Hogy mit jelent felnőtt fejjel Bibliát olvasni, erről is olvashatunk a

Színről színre c. könyvben. S akik látták a Sütő-drámákat, azt is el tudják képzelni, mit érzett az addig magára hagyott temesvári gyülekezet akkor, amikor az 1986. június elsején Temesvárra érkezett fiatal lelkész, Tőkés László valódi istenhitből fakadó prédikációját meghallotta és hallgathatta. Mert Tőkés László valóban Isten választott embere, vagy ahogy azt a forradalomra emlékező évfordulókon Nicolae Corneanu metropolita, Teodorescu görög katolikus vikárius, vagy az egykori baptista prédikátor, Petre Dugulescu leánya mondta románul: Tőkés e omul lui Dumnezeu (Isten embere). A Sütő-drámák szereplőivé lett, türelmes, igazhitű törvénytisztelő Kolhaas Mihály és a barátja által elárult, az igazságot az életénél is többre becsülő Szervét Mihály szellemi rokona, hogy másként alakult sorsa s nem vészett el a hatalom áldozataként, ez már a csoda része. Hiszen Tőkés László sem tett mást, mint Sütő hősei: tette a dolgát, Isten szolgáljaként hirdette Isten igéjét, szólni mert a „nemszólászám-nemfájfejem”-némaságban, ragaszkodott a törvényekhez a törvénytelenységben, s mint Szervét Mihály a színpadon, hirdette a temesvári templom szószékéről: „Ne attól féljete, aki a testet öli meg, hanem aki mind a testet, mind a lelket elveszítheti a Gyhennában (...) s ezzel minden gondolkodó ember útjába tette le magát”.

Ez a könyv az igazak könyve, hiszen a példázat szereplői a tanúságtevők. Ők azok, akik bátrak voltak, mikor mások csak reménykedtek, óvatoskodtak, gyáván meglapultak, vagy a gonoszok oldalán álltak kényszerből, tévedésből, érdekből, elkötelezettségből. 1989. december 15-től egy héten át a temesváriak nem tudhatták, mi lesz a sorsuk, pusztulás vagy feltámadás, de 16-án a rabsághoz szokott városlakók emberré lettek, mert velük is megtörtént az a csoda, amelyet a református gyülekezet 1986. június elsejétől 1989. december 25-ig tartó forradalma tett megélhetővé. A példázat igazát és erejét nem írja s nem is írhatja felül semmi. Bármilyen nehéz is gyarló emberként elfogadnunk, hogy a hősök közöttünk élnek, s bár ők is emberek, különbek nálunk. Jár nekik a főhajtás, a bátrakat megillető tisztelet.

A könyv nehéz olvasmány (bár igen könnyen olvasható) annak, aki a diktatúra túlélőjének érzi/érezheti magát, mert számvetésre készlet. Felkavaró és megrázó, pontos és hiteles, nem hatásvadász, inkább visszafogott, mégis mély és felemelő. A gyakori szövegsík- és a nézőpontváltás eredményeképpen izgalmas és feszültséggel teli, s bár töredékességre törekszik, így ragadja meg a teljesség pillanatát.

Nincs más dolgunk, mint olvasni, úgy, ahogy a szerző írta, szeretettel.

MÉSZÁROS ILDIKÓ

Axis mundi, avagy a temesvári szín

Azt hiszem, nincs ilyen szín Az ember tragédiájában. Vagy mégis: van. Aki nem hiszi, járjon utána. Mi pedig menjünk tovább. Színről színre. Ahogy G. Mátyus Melinda elénk tárja ebben a könyvben. Hogy megtaláljuk azt a bizonyos távlatot, ahonnan az ember, a város, a történelem... Nem mintha nem

tudnánk: mi a forradalom. Sőt, talán túl sokat tudunk róla. Több kiváló meghatározásunk van. Nem sorolom őket. Inkább, gyarló ember módjára, ráteszek egy lapáttal. Forradalom akkor van, amikor létrejön az axis mundi: egyik végén az ember áll, idelent, a másik végén az Uristen, odafönt. A világ meg fordul egyet. Visszavonhatatlanul. Ez történt – másképp, másért – Londonban, 1642 táján. Meg a Bastille-nál, 1789-ben. Meg a Pilvaxban, 1848-ban. Meg a Corvinközben, 1956-ban. Meg a Mária téren, 1989-ben. G. Mátyus Melinda könyve erről az utóbbiról mesél. Olvasom, azt mondják a szövegről: posztmodern. Gőzöm nincs, mit jelent ez. Történeteket látok. Illetve azt látom, hogyan lesz a történetekből történelem. Három röpke év leforgása alatt.

Emlékeznek Zénón híres apóriájára? Igen, arra. Amikor Akhilleusz, a leggyorsabb futó, képtelen legyőzni a teknősbékát. Mert amíg Akhilleusz elér az A pontba, a teknős már a B pontnál jár. És amikor Akhilleusz befut B-be, a teknős C-nél araszol. Nos, ez a könyv is ilyen. Ha tetszik, gyorsan kezdődik. Az olvasó azt gondolja, könnyed kocogással befutja a történetnyi távot. Mindent érteni vél. És akkor a történet kisiklik a gondolatok ujjai közül. Az olvasó rákapcsol. Igyekszik megfogni, milyen csoda történt Temesváron azokban a vészterhes időkben. Hiszen elmúlt. Fordult a világ. Karosszékből könnyű. Ráadásul le is lassul a történet. Egyre kisebb a táv, mondjuk a P és R pontok között. És mégsem megy. Nagy szerzői bravúr ez. Egyre távol a történet, egyre közelebb vagyunk hozzá. Aztán mégsem tudjuk megérinteni. Ilyen az élő történelem. Az események szilánkjait egy pillanat alatt utolérjük. Az egészet soha. Ami persze nem baj. Csak tény.

Van más bravúr is. Ahogy a szerző tetemre hívja az űr prágai író-óriását. Az egyes színek élén Franz Kafka-mondatok állnak. Olyanok, mint egy-egy bibliai idézet. Persze nem lehet őket amolyan betűsen-számosan jelölni. Hogy is nézne ki: Kk, 25, 12. De nem is kell. Nem számít a forrás. Meg hát, eléggé apokrif. A cél egy újabb dimenzió. Az a bizonyos külső pont, ahonnan az olvasó is mozdíthat valamit, ha máson nem, a jelentéstartalmak világán. Vagy, ha tetszik, egy jó futócipő. Nagyobb eséllyel hajszolhatjuk azt, ami ugyan megtörtént, hiszen itt állunk mind, mintegy bizonyítékként. Mégis, megfoghatatlan.

Van a könyvben két kulcsmondat. Az egyik a kiinduló helyzetet szögezi elénk. Hátborzongató. Kilencedik oldal, idézem: „Krisztus is megszokta, úgy tűnik.” Mármint a helyzetet. Hogy diktatúra van. Értsd: volt és lesz. Mindörökké. Amen nincs. Nem illik hozzá. Az olvasó leizzad a kényelmes karosszékből. Kinéz az ablakon. Hogy megbizonyosodjék: már nincs. Amen, de gyorsan. És visszatér a helyzethez. Amelybe megérkezik valaki. Történetesen Tőkés Lászlónak hívják. És ezzel meg is van az axis mundi földi gyökere. Pedig nem úgy érkezik az ember a helyzetbe, hogy na, csinálók itt egy jó kis forradalmat. Csak az igazat akarja. Csak közösséget. Csak levegőt. Csak. És a köré gyűlő emberek, a maguk történeteivel se azt akarják. Csak élhető kö-

zeget. Csak örömet. Csak együtt való létet. Csak. De ettől a pillanattól kezdve már nem a Csak világa van. Mert a tengely másik végén ott az Úristen. Akinek nincs Csak. És a helyzet ilyenén változása elvezet a könyv másik kulcsmondatához. Harmincegyedik oldal, idézem: „Magabiztosan megkülönböztethető a jó a rossztól. (A diktatúrában élők kiváltsága.)” A fegyencgyarmat szélsőséges viszonyai megteremtik az éleslátást. És a cselekvés biztonságát. Nagy paradoxon ez. Mint a Zénóné. Meg a Kafkáé. Meg a temesváriaké. És a történetek halálpontosan ízesülnek. Történelemmé.

Ami, ebből a tereméből nézve legalábbis, már múlt. Úgy gondolhatjuk, szépen részt veszünk, megemlékezünk, aztán hazamegyünk, és kész. Éljük az életünk. Na de, barátaim, hogy is van ez? Ma már nincs diktatúra. Ez jó. Viszont mi a nem diktatúrában élők kiváltsága? Mert magabiztosan megkülönböztetni a jót a rossztól: ez már nem a miénk. Akkor mi? Hát az axis mundin kívül minden, például. Csak az igaz. Csak a közösség. Csak a levegő. És a többi történet, mind. Erről is mesél ez a könyv. Vegyétek, vigyétek!

SZÁNTAI JÁNOS

A kiadó mentsége

Bevallom, amikor nekifogtam volna az olvasásának, először kétségeim voltak. Vajon húsz év után lehet-e újat mondani, lehet-e hitelesen felidézni az 1988-1989-es év eseményeit?

Annyi könyv, visszaemlékezés, elemzés jelent meg az eltelt évek alatt, az igazság mellett annyi szenny is látott nyomdafestéket, annyi utólagos okoskodás, belemagyarázás, forgatókönyv és persze rágalomáradat is. Ahogy haladtam előre a szövegben, egyre biztosabban világosodott meg előttem, hogy ez a könyv nem akarja az olvasót kioktatni, mi és hogyan történt, kik álltak a háttérben stb. stb., ez a könyv csak felidézi, hitelesen idézi fel az eseményeket és a körülményeket, melyek közepette a gyülekezet megélte a történéseket és cselekedett hite, erkölcsi szerint.

Látszólag könnyű dolga volt a szerzőnek, hiszen mint mondja, több korábban megjelent könyvből meríti anyagát és beszélgetésekből idéz. Jó építőanyagból lehet tartós falakat rakni, de persze sokat számít a mérlegelés, melyik követ hova helyezem, miként faragom meg, hogy „szorítsa, nyomja, tartsa egyik a másikat” és persze a kötőanyag, mellyel az építő dolgozik. Kitűnő, meggyőző segítséget kap Franz Kafkától, aki az egykori monarchia másik városában, Prágában oly szuggesztív erővel ír, tanúskodik az elembertelenedett bürokrata államról, az embert semmibe vevő rendszerről. Márpedig a nyolcvanas évek Romániáját döntően jellemezte ez a – nevezzük így – káfkai légkör. Gondolom, ez a magyarázata annak, hogy a könyv olvastán ott érez-zük-tudjuk magunkat az események szorításában, szorongunk a szereplőkkel, félünk az eljövendőtől, és bizakodunk a lelkipásztor ereje, elszántsága látán. Talán ez a jelenidejűség a könyv legfőbb éré-

nye, a kopottas képanyag, mely maga is híven idézi azokat a hónapokat, jelentősen hozzátevé a szöveg szuggesztivitásához.

Nem szaporítom a szót, nincsen szüksége a könyvnek sem mentségre, sem olcsó reklámra: meggyőződésem, hogy belőle jobban megismerheti az elkövetkezendő kor gyermeke a temesvári református gyülekezet forradalmát, mint tucatnyi tudós munkából.

Arról szeretnék szólni engedelmükkel, hogy családommal a könyvben tárgyalt időszakban Bukarestben éltem, két kedves fiúgyermek apjaként, és nem utolsósorban a Kriterion Könyvkiadó szerkesztőjeként, elbizonytalanodva, megfélemlítve, a kivándorlás gondolatával vívódva, a mai ötvenesek, hatvanasok, hetvenesek számára még emlékezetes – ismerős állapottalanságban.

És akkor az unalmas, semmitmondó és mégis pattanásig feszült légkörben lezajlott novemberi pártkongresszus, az utcákon kiskatona-rendőrrendőrökutya hármások járőröztek, nyilvánvalóan nem a mi védelmünkre..., de minek soroljam, aki átélte, nem feledheti... éppen nem Temesváron.

És akkor megtörtént a csoda...

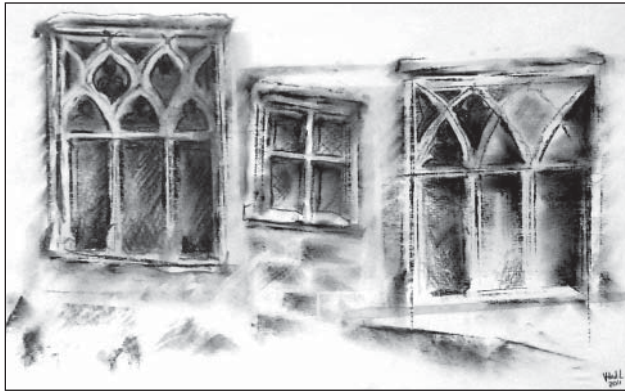
Néhány nap alatt kiderült, hogy a vártnál-remélt-nél lényegesen nagyobb változások köszöntenek be. A sötétségből hirtelen tűző napfényre kerülő ember elvakultságával úgy tudtuk, hogy minden lehetséges. Azt az érzést, azt az eufóriát nem lenne szabad elfelednünk. Fizikailag ugyanolyan rosszul öltözöttek, rosszul tápláltak voltunk, de szabadnak tudtuk magunkat. Ismeretlen emberekkel örvendtünk egymásnak, soha úgy nem talált a szó Romániában, mint azokban a napokban. Szinte érezni lehetett a felszabadult energiák pezsgését.

Aztán teltek a napok... minek soroljam, rövidesen azon kaptuk magunkat, hogy megsokasodtak az ellenségeink, hogy körülöttünk hazudoznak, hogy bábeli zűrzavarba keveredtünk, amelyben még a legérthetőbbek a hirtelen meggazdagodni vágyók, a nepperek voltak. Aztán lassan, fokozatosan kiderült, hogy mindez egy nagy átverés volt, hogy játékszerek voltunk, húsz éve már számtalan könyv és film magyarázza, hogy mi is volt tulajdonképpen. Az agyszülemények, forgatókönyvek özönében nyilván az igazság is ott rejtőzik. Azóta megtanultuk, hogy egy társadalmat nemcsak úgy lehet bolondítani-manipulálni, hogy elzárjuk az információtól, de úgy is, hogy tücsköt-bogarat rázúdítunk, hadd vesszen bele.

Így aztán viszonylag hamar elérkeztünk egy kiábrándult, megkeseredett, elégedetlen társadalomhoz.

Nem akarom elvenni senki jogát a kiábrándultsághoz, a borúlátáshoz, de én a magam részéről konokul ragaszkodom annak a néhány felemelő napnak az emlékéhez, ma is úgy érzem, hogy érdemes volt azt megélni, s hogy életem igazán felemelő élménye volt.

Függetlenül attól, ami utána következett.

A ferences kolostor gótikus ablakai

Vlad Liviu szeretett kincses városa

Minden ember arra törekszik, hogy kiteljesítse személyiségét. Aztán a génjeibe kódolt adottságaitól és a szűkebb meg a tágabb környezete ráhatásaitól függ, hogy hogyan sáfárkodik örökölt és szerzett talentumaival. Nos ritka szerencsés embernek érzem Vlad Liviut. Ha jól utánaszámolok, akkor hatodfél évtizede ismerem, hiszen szembeszomszédja volt a Dézsma utcában egyik osztálytársamnak, a Dézsma utcainak pedig a születésnapj zsúrjain találkoztunk, lévén az apukák egy helyen dolgoztak.

Amióta az eszemet tudom, céltudatosan tanult, hogy jó orvosként minél alaposabban megismerje saját magát, s ha már majdnem mindent tudott az emberi testről, nyavalyáiról, hát negyven éven keresztül segíteni is próbált a rászorulókon. Szabta-varrta-kúrálta a sok ezer beteget, nem is akármilyen fokon. Sebészként, kórházigazgató orvosprofesszorként ment el nyugdíjba nem olyan régen. És azóta valósággal megtámaszkodott. Olyan lázasan dolgozik, mintha egykettőre be akarná hozni az elmúlt évtizedek lemaradását: egy év leforgása alatt ötödik helyszínen a harmadik egyéni kiállítását rendezzi.

Diákkori szenvedélyének hódol, amikor fest, rajzol szinte megállás nélkül. Korábban is állandó részvevője volt a képzőművész orvosok kolozsvári szalonjának, mégis az olaszországi tanulmányútjának 2010-es termése igazi meglepetés volt. Egyrészt az aprólékos műgonddal megőrkített épületekről, városrészletekről készült grafikái, pasztelljei, akvarelljei utaltak legelső mestere hatására. Nemhiába nevezte Tóth Istvánt Kós Károly az erdélyi festészet lírikusának, sok évtized távlatában is tetten érhető Vlad Liviu művein az unitárius kollégium egykori rajztanárának hatása. Másrészt pedig talán nem tévedünk, ha a Ioachim Nica látásmódját érezzük

A kolozsvári főtéri Szent Mihály-plébániatemplom bejárata

rokoknak, akivel egyébként két tucatnyi Bonchidához, Erdély egykori Verszáliájához kapcsolódó grafikáit állította ki tavaly az augusztus végi bonchidai Bánffy kastélynapokon.

Most pedig az egész életére meghatározó élményt jelentő szülőváros, Kolozsvár gótikus és barokk műemlékeit és műemlékrészleteit megőrkítő grafikai sorozatával kalauzol végig a kincses város ezeréves történelmében. A nemrég szakszerűen felújított kolozsmonostori egykori bencés apátsági templom, az óvári ferences kolostor, a főtéri Szent Mihály-templom és a Farkas utcai református templom gótikája, az épületek, a külső és belső részletek így sorba szedve ugyancsak lenyűgözőek. Jószérvel alig maradt ki valami is a művészi leltárból.

A barokk korból fennmaradt egyházi, katonai és polgári épületegyüttesekből, térszobrokból nemcsak a nagyon jól ismert és számtalanszor megőrkített piarista templom és rendház, az egykori minorita templom, ma görög katolikus székesegyház, a barokká átalakított ferences templom, a Fellegvár vagy a Bánffy-palota látható a kiállításon, hanem a talán csak ideiglenesen félszáz esztendeje az Egyetem utcából a Szentpéteri templom mögé száműzött fogadalmi Mária-szobor, vagy a Szent Mihály-templomnak a Főtér rendezésekor ugyancsak a Szentpéteri templom elé menekített barokk kapubejárata, illetve az Óvárban helyet kapott Státua vagy Karolina szobor.

Kolozsvár műemlékeinek művészi megőrkítésével az utóbbi száz esztendőben sokan próbálkoztak

A kolozsmonostori egykori bencés kolostorból kialakított Kálvária-templom

tak, s ha nem is sikerült mindannyiuknak megragadni azt a hangulatot, amely a kincses város múltjának e sokat látott-átélt néma tanúi sugároznak, azt hiszem, Vlad Liviut képei okán nyugodtan besorolhatjuk a legsikeresebbek közé. A teljesség igénye nélkül időrendben Tóth István, Kós Károly, Hankó János, Gy. Szabó Béla, Fülöp Antal Andor, Balázs Péter, Cs. Erdős Tibor, Cseh Gusztáv, Botár Edit, Árkossy István és Aranyossy György neve jut hirtelen eszembe az itt élt-élő alkotók közül.

Annak pedig külön örvendünk, hogy a 2008-ban felszentelt Makovecz Imre megálmodta-tervezte, Müller Csaba kivitelezte és Bibza István megvalósította Donát úti református templomban a harmadfélezres közösség szervezésében méltó helyet kap a művészeti-történelmi ismeretek terjesztése is. Az idei nagyhéten szépszámú és értő közönség előtt Tibori Szabó Zoltán művészeti szakíró méltatta a Kányafő Galéria honfoglalását a névadó domb tövében levő templom gyülekezeti termében. Megnyitó beszédében külön is megköszönte az alkotónak, hogy megajándékozta a közönséget gyönyörű alkotásaival. Csak hálásak lehetünk azért is, hogy kevesek egyikeként elszántan őrzi a város legszebb múltját és legnemesebb hagyományait.

Szemmel láthatóan hazaérkezett Vlad Liviu, s hófehér hajjal mintha megfiatalodott volna az új kihívástól, a szűkebb és tágabb környezet újszerű felfedezésétől, birtokba vételétől. Derű, öröm, lelki egyensúly sugárzik az alkotásokból. Kívánjuk, hogy mindnyájunk öröme sokáig tartson ez az állapot, találjon még sok-sok felfedezni- és megőrkíteni valót a világban, kincses Kolozsváron.

SZABÓ ZSOLT

A Szent György-szobor a Farkas utcai református templom előtt

Az óvári ferences templom délről

SZTÁNA ÜDÜLŐTELEP (1.)

Néprajzkutatónak készülve szülőföldemről, Kalotaszegről alaposan tájékoztam Jankó János: Kalotaszeg magyar népe (Bp. 1892) és Malonyay Dezső: A kalotaszegi magyar népművésze (Bp. 1907) című munkákból, valamint a magam Jákótelkén és még több faluban végzett gyűjtéseiből. Az is nagyon érdekelt, hogyan keletkezett a tágabb értelemben vett Kalotaszeg kellős közepén három egymás melletti falun kívüli település: mindenképp az én szülőhelyem, a sztánai üdülőtelep, továbbá a vele kelet felé szomszédos jegenyei üdülőtelep és az egeresi gyártelep. Ennek tanulmányozására az 1941–42. tanévben került sor, mikor is a néprajz tudományos szak mellett történelem–földrajz mellékszakos tanárjelöltként az év végi kötelező alapvizsga dolgozatnak Hantos Gyula emberföldrajz professzorom beleegyezésével Falun kívüli települések

Kalotaszegen témát választottam. Elkészítettem hát sztánai üdülőtelepünk térképét, és a telep létrejöttéről-alakulásáról alaposan kifaggattam a legrégebb üdülőház építőjének, Éjszaky Károlynak öreg lányait, Sárít és Marcsát. A karácsonyi vakációban sível többször átmentem Jegenyére térképezni és adatokat gyűjteni, a húsvéti vakációban meg lóháton Egerest és a közeli bányákat jártam be és végeztem tájékoztató gyűjtést.

Egeres mellett, a vasút 1870 körüli megépítését követően, gipsz-, műtrágya- és kenyérgyár, valamint az ugyancsak közeli barnaszénre alapított tusgyár és a Kolozsvárt el-látó villanytelep létesült. De ekkor (1941-ben) már előkészületben volt Balás Endre nagybátyám által még diákként fölfedezett közeli bogártelki kaolinföld kitermelése (l. Szádeczky Gyula: Az egeresvidéki gipsz és barnaszén képződéséről, Erdély, 1900. 4. sz.)

A Jegenye falu fölötti Hidegkút vizét a nép régtől gyógyhatásúnak tartotta. Jártak ide „ferdőzni”, s a juhokat is itatták belőle tavasszal métely ellen. Egy másik forrás vize a fejfájást, egy harmadik pedig a szemfájást („a szem peremjének a verességét”) gyógyította (l. Notitia Parochie Jegeniensis című régi följegyzést: A Mi Fürdőink, 1899. 38, valamint Fabinyi Rudolf: A jegenyei fürdő vizének vegyelemzése. Orvos- és Természettudományi Értesítő, III. 1881. 261.)

Jegenyefürdőn járva, mindjárt első alkalommal megtudtam egy idős jegenyei földművestől (aki fiatalon a fürdőnél dolgozott), hogy a múlt század vége felé „egy Hermány nevű bolondos kis szakállas úr” bérelte a fürdőt a Katolikus Státustól és a barátait mind az itteni házakban tartotta, ingyen. A fürdőtelep 40 szobáját egyébként köszvényes, csúzos bántalmaikat gyógyítani akaró, jórészt kolozsvári vendégek vették ki. Mivel gyanítottam, hogy ez a „bolondos úr” a Magyarországi Néprajzi Társaságot és az Erdélyi Kárpát-Egyesület Néprajzi Múzeumát alapító, valamint az első néprajzi szakfolyóiratokat indító és szerkesztő Herrmann Antal, a kolozsvári egyetem néprajztanárával azonos, igyekeztem többet megtudni jegenyei s esetleg tágabb, kalotaszegi kapcsolatáról. Az irodalomból összeszedett apró adatok mellett Herrmann egykori tanítványaitól, Kelemen Lajostól, Roska Mártontól (nekem 1940-től kedves ősrégészeti professzorom) és Tulogy Jánostól (kollégiumi tanárom) kaptam még néhány adatot.

Az így bontakozó Herrmann-kép aztán egyre inkább nemcsak

Kós Károly építész rajza a sztánai nyaraló tervéhez

erdélyi magyar etnográfusként érdekelt, hanem személyemben is mindinkább érintett, amennyiben – elütő alapképzettségük és alapfoglalkozásuk dacára – kísérteties hasonlóságokat fedeztem fel e jegenyefüzdői „bolond” Herrmann és apám – a két évtizeddel későbbi Sztána üdültelep egyetlen állandó lakosa – egyaránt izgága, újító természete, népszerű figurája, de szellemi irányultsága, sőt, némely érdekes cselekménye között is. Apám már ifjúként látásból ismerte Kolozsvár eme nála 32 évvel idősebb „érdekes figurát”, az elismert tudóst, aki ezért is különös lehetett. Az Erdélyben (amely apám első, még diákkori írásait leköszölte) és mellékleteiben pedig sokat olvasott tőle és róla. Föltehető tehát, hogy a Jegenyével szomszédos Sztánán megtelepülni szándékozó apámra több tekintetben hatással lehetett a nyughatatlan, értelmiségi Herrmann figyelmet keltő, érdekes, ötletes jegenyei tevékenysége.

Herrmann életét és munkásságát közlő ismertetés (az 50-es években két tanulmányom is jelent meg róla, a néprajztudományunk szervezőjéről és néprajztanításunk úttörőjéről) a hasonlóságok egész sorát látom a Kalotaszegen „remetészkedő” eme két sokoldalú értelmiségi ember között. Eltekintve Herrmann (brassói) és apám (régeni) egyaránt német beütésű városi polgár eredetétől, mindkettőjük világot látottságától, izgága és sokirányú érdeklődésű, külsőségeikben is eredetiséget kereső természetétől, kezdeményező és szervezői készségétől, érdekes módon, mindketten egy-egy olyan kalotaszegi üdülőhelyet választottak elvonulásukra, ahol azért a rokon lelkek és tisztelők fölkereshették őket. A közeli vasútállomásról – Jegenyéről is, Sztánáról is – a legfőbb európai (Párizs–Konstantinápoly közti) vasútvonalon az akkori ország bármely pontja könnyen elérhető volt. Herrmann rengeteget utazott, arra a kérdésre, hol van a

főbb tartózkodási helye, azt felelte, hogy „a MÁV vonalain”. Apám is sokaknak azzal indokolta Sztána választását, hogy vonaton épp fele út Budapest (akkori munkahelye) és Brassó (Erdély keleti végvára) között. Így „remetészkedve” ki-ki a maga módján, de hasonló felfogással „gazdálkodott”. Egyikük az általa bérelt fürdőn szakmai barátait, tanítványait ingyen nyaraltató, másikuk pedig művész keresetéből létrehozott birtokocskán városi vendégeit a nép között élő vidéki kisúr módján fogadó, de mindketten e kis köreiket is újabb meg újabb tervekkel kápráztató igazi értelmiségiek voltak. Herrmann állandó vendége volt a nyári vakációkban a cigánykutató Wlislöck Henrik feleségével, a népszokásgyűjtő Döfler Fannival, és Herrmann által Kalotaszeg néprajzi felfedezésére épp Jegenyéről elindított Jankó János. Apámat Sztánán ugyancsak számos író, képzőművész, politikus kereste fel, gyakran házastársukkal. Az itt nyaralók is csupa értelmiségi családok voltak, 1925-től pedig közvetlen szomszéd a 20-as években több közös munkában részt vevő Szentimrei Jenő.

Mindkettőjük (Herrmann és apám) kalotaszegi gyökérezesítésének egyik fontos mozzanata volt Gyarmathy Zsigánénál, „Kalotaszeg nagyasszonyánál” való bemutatkozásuk. Herrmann az 1890–91-ben Jegenyén szerkesztett Kalotaszeg című lapja főmunkatársának is megnyerte Gyarmathynét. Apám a nagyaszonny unokaöccse, Hory András osztálytársa (később külügyminiszteri államtitkár) révén került közel az akkor már idős asszonyhoz. Gyarmathyné nemcsak hogy fölfedezte és a nagyvilág számára hozzáférhetővé tette Kalotaszeg háziiparát és népművészetét, különösen a varrottást, hanem ízes nyelven írt számos elbeszélésben és regényben megörökítette a kalotaszegi havasalját, magyar népét és értelmiségi életét is (A regényes feleség és Az ifjú pap, 1885; Hegyek körül, 1887; Mo-

nostori Katinka, 1890; Havasok alján, 1891 – nagyon olvasott, idegen nyelvekre is lefordított könyvek). Herrmann Kalotaszeg néprajzában, apám pedig a kalotaszegi havasalji táj és kurta nemesi megírásában kapott tőle indítást.

Herrmannhoz hasonlóan 1912-ben apám is indított egy szintén rövid életű Kalotaszeg című, ugyancsak nyaralójában szerkesztett és Bánffyhunyadon nyomtatott lapot. Ettől eltekintve, Herrmann Jegenyefüzdőn, apám meg évtizedekkel később Sztánán rendezett be kis kéziszajtós officinát, amivel ki-ki a maga termékeit nyomtatta. Így jelent meg 1890 körül a Jegenyefüzdő Értesítője című tréfas lap több száma. Sztánán „Kós Károly műhelyében” a bánffyhunyadi Ábrahám nyomdából kiselejtezett kis kéziszajttal saját officinát rendezett be apám a maga munkáinak bibliofil sokszorosítására.

Közös vonás mindkettőjükénél a remetelakban kiérlelt Kalotaszeg és népét érintő szervezőmunka. Herrmann – mint az akkori sajtóban olvassuk – 1899-ben Koleszár Lajos bánffyhunyadi iskolaigazgatóval egyetértésben javasolja az itt felállítandó Kalotaszegi Múzeum létesítését, amely javaslatot aztán közel négy évtized múlva apám és néhány társa valósította meg a kalotaszegi református egyházmegye támogatásával (hogy aztán a háború végén szétdőlt múzeumot pár év múlva néhány hunyadi barátommal én teremsem újra). Egyébként apámnak is közeli kapcsolata volt a Koleszárokkal, kik tevételes részt vettek a Kalotaszegi Néppárt megalakításában is.

Herrmann biztatására és Gyarmathy Zsigmond anyagi támogatásával indult meg az a kalotaszegi adatgyűjtő munka, amelynek eredményeként Jankó János megalkotta a Kalotaszeg a köztudatba vezető művét, az első magyar tájmonográfiát (1892). 40 évvel később aztán apám állítja össze a Kalotaszeg

útból az érdeklődés középpontjába helyező esszégyűjteményét. Herrmann Jegenyefürdőn érleli a magyar néprajzkutatás intézményesítésére irányuló olyan terveit, mint a néprajzi társaság, néprajzi múzeumok, folyóiratok stb. Aminthogy apám sztánai lakosként szervezi az erdélyi magyar szépirodalmi alkotómunka hivatásszerű folytonosságát biztosító kiadókat, az Erdélyi Szépművészeti Céhét (amelyre sztánai birtokát is lekötötte).

De közös vonás mindkettőjüknél Erdély népei sorsközösségének, testvériségének, az emberiség nagy családjában való egyenlő értékű részvételének felismerése, tudatosítása és minden nemzeti elfogultság ellenében való kinyilvánítása. Herrmann már diákként szerepet vállalt a három nép – magyarok, románok, németek – 1872-ben Brassóban tartott „testvériesülési népgyűlésén”, és tudósként is együtt látja Erdély népeit. Erről tanúskodik A hegyek kultusza Erdély népeinél című tanulmánya (1893), az Erdély Népei néprajzi folyóirata (1898–1903), vagy akár Nagysármás című cikke (1905). Mindezek kifejtett summája: „Erdély az erdélyieké”.

Apám transzszilvanista felfogása közismert. Erdély minden népe iránti érdeklődését és ezek termékeny együttéléséről alkotott felfogását építési és írói művei tükrözik (Erdély kövei, 1922; Varjú nemzetség, 1925; Budai Nagy Antal, 1932 stb.). Más kérdés, hogy bár jóval az első világháború előtt alig találtak visszhangra az ilyen románok felé történt megnyilatkozások, mit értek – legalábbis a gyakorlatban – a Trianon utáni hasonló kéznyújtások.

Hosszú lenne a hasonlóságok minden részletére kiterjedő felsorolás. Talán külön társadalomlélektani elemzés indokolhatná, hogy a városi nyárspolgár tisztviselő apák szabadabb mozgású, alkotó értelmiségi – tudós, művész – fiaiban hogyan alakult ki, korszaktól függetlenül is intellektuális függetlenségüknek, tár-

sadalmi osztályfelettségüknek önmagukkal és környezetükkel való elhatárolásának és megjászásának vágya. Ezzel áll kapcsolatban a szokásos emberi településeken kívül a lokális közösségektől független, inkább csak a természettel szövetkezett életmód keresése (ahogy Cicero Tusculanumban, Vergilius Mantova melletti tanyáján, Rousseau pedig az emberiség boldogságára szánt műveit a Montmorency melletti kertben írta, itt fogalmazva meg a „vissza a természethez” figyelemre méltó parancsát).

A társadalmi kötöttségeket lekicsinylő, bohém, eredetiséget és népszerűséget kereső játékos kedv mint eredetiség és népszerűségkeresés – mind közös jellemvonások. A hasonlóságok nagy része bizonyára ugyanazon – társadalmi, helyzeti, lélektani stb. – adottságokkal, körülményekkel magyarázható, bár kisebb részük lehet a véletlen eredménye is. Ugyanakkor persze, a mérleg másik serpenyőjében ott vannak a – már csak a foglalkozásból, személyes adottságokból eredő – különbségek. Lehetséges – a kultúrtörténészek utána nézhetnének –, hogy a kiegyezés utáni magyarországi, akárcsak a Trianon utáni erdélyi viszonyok közepette megsokasodott feladatok vártak a kezdeményezőkre, akik hamarabb kerültek ki az egyébként is különcök közül (vagy legalábbis könnyebben felismerhetőkké váltak). A közvélemény szerint a zsenik mindig különcök is, akik már ezzel is figyelmet keltenek maguk és kezdeményezéseik iránt.

Én erdélyi magyar néprajzkutatóként – Orbán Balázs, Orosz Endre, Vámszer Géza és mások mellett és előtt – Herrmann Antalt markáns és rokonszenves elődömnnek tartom, s mind a kutatói, mind a műzeumi, egyetemi és szervezőmunka területén gondolataiból, törekvéseiből, ötleteiből sok ösztönzést kaptam. Számomra ő Kalotaszegtől éppoly elválaszthatatlan, mint Gyarmathy Zsigáné, Jankó János, Kö-

rösfi-Kriesch Aladár, Malonyay Dezső vagy szüleim. Kalotaszegi létemre büszke vagyok, hogy ilyen elődökkel dicsekedhetem.

*

Sztánai szülőházam Kalotaszeg kellős közepén áll. Itteni íróasztali ablakomon kitekintve előttem a vidék szent hegye, a Riszeg-tető magaslik (745 m), amelynek keleti nyúlványát a tőlünk alig 300 m-re levő vasúti alagút fúrja át. A Riszeg Kalotaszeg nevezetes vízvázlatja is. Innen ered – Körösfi határában – a nyugatnak (Bihar felé) tartó Sebes-Körös, az északnak tartó (sztánai) Berek-pataka, amely Váralmástól az Almás nevet veszi föl. A szomszédos Kalotánadas falu határában a keletnek tartó Nádas ered, amely Kolozsvárt ömlik a Szamosba. A három patak völgye Kalotaszeg három kistájának a tengelyét képezi: a Körös és Kalota által bezárt szögben fekvő, eredeti kis Kalotaszegnek (amelynek neve idővel a kiterjedtebb környékre is átment), másként a Felszegnek, az Almás völgyének, másként Alszegnek, valamint Nádasmentének. A Felszeg, s egyben egész Kalotaszeg hagyományos gazdasági, közigazgatási és művelődési központja Bánffyhunad, melynek híres vásárain egész Kalotaszeg földműves és a környező havasalji (mokány) nép cseréli ki termékeit. Az Alszeg vásáros központja Váralmás, a Nádas és Kapus menti falvaknak pedig Gyalu. Utóbbiak jelentősége azonban eltörlődött a Bánffyhunadé mellett.

A Kalotaszeg tájnevet a 15. századtól emlegetik oklevelek. A középkorban még Bihar vármegye tartozéka, a váradi püspökséghez tartozó esperesi kerület, a reformáció óta pedig az erdélyi egyházkerület egyik egyházmegeje. Gyarmathy Zsigáné, a kalotaszegi varrottast népszerűsítő és e vidéket a szépirodalomba bevezető író és Jankó János néprajzkutató itteni munkássága már a 19. sz. utolsó évtizedeitől, majd Malonyay Dezső és munká-

társai - Körösfői-Kriesch Aladár és Edvi Illés Aladár festők, Medgyaszay István építész és Groó István iparművész - vizsgálatai a századelőn Kalotaszeget legnevesebb néprajzi tájunkká tették. Malonyayék nagyszerű kiállítású népművészeti kötete (A kalotaszegi magyar nép művészete. Bp. 1907) már a gyűjtőmunka és összeállítás idejétől (1903-1907) nagy hatással volt a történeti stíluselemeket alkalmazó eklektizmussal szakító (szecessziós) iparművészekre, így az ún. gödöllőiekre, valamint az akkor jelentkező fiatal Kós Károly, Zrumeczky Dezső, Kozma Lajos és mások építészetére s általában az egész megújulni akaró magyar művészetre. Apám különös szerencséje, hogy Kalotaszegen nemcsak menyasszonyt, feleséget talált magának, hanem az elődei hányódásával szakítani akaró művészember számára legideálisabb letelepedési helyet, választott szülőföldet is, amellyel elkötelezhette magát.

Sztána, régies magyarsággal Esztána, a szláv Sztán személynév után kapta nevét (tehát nincs köze a juhkarám jelentésű „esztena”, román „stâna” szóhoz). A falu e néven már a 13. századi oklevelekben is előfordul. Jobbára református magyar, kis részben görög katolikus román lakosú. Minden irányból csak rossz utakon közelíthető meg.

Az üdülőtelep (525 m magasságban), amely Sztána és Kalotánadas faluktól egyformán 2-2 km-re van, a vasútállomás közelében keletkezett, ahol 1944 őszéig a gyorsvonatok is megálltak és postahivatala is volt. Az üdülőhely mellett, hogy még falvaktól is távol esik, jellegzetesen szép erdélyi dombos-erdős természeti környezetben alakult ki, s így igen alkalmas pihenőhelyre vagy zavartalan szellemi alkotói munkahelyre lehetett értelmiségieknek, amely azonban nem zárta ki a nagyvilággal való kapcsolattartást sem. Az üdülőtelepnek számunkra, lovas em-

berek számára volt egy lóháton vagy giggel (kordé) egyaránt jól járható útja Bánffyhunyard felé: a Király útja, amely állítólag onnan kapta a nevét, hogy a 19. század végén a Riszeg környékén rendezett hadgyakorlat alkalmából a király hintója számára jó, kövezett kocsit építettek az állomástól az alagút mellett Sárvasárig, illetve az országútig.

Az ún. Magyar Keleti Vasútnak a Nagyvárad-Brassó közti fővonal nyomjelzését 1866-ban végezték el, és 1868-69-ben már Kolozsvárig, a következő években pedig Brassóig meg is épült. E nyomjelző munkálatokkal volt kapcsolatos anyai nagy-nagybátyám, Pávai Vajna Elek Sztána környéki vizsgálata (A Kolozsvár-Bánffyhunyard közti vasútvonal ingadozó talajának geológiai metszete. Földtani Közlemények 1871. 130.; és ugyanő Esterházy Kálmánnal: A sztánai kimosási völgy és a Kolozsvári medence. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1869-ben tartott... nagygyűlésének munkálatai. Bp. 1870), valamint a sztánai völgyáthidalás tárgyalása Nagy János által (A sztánai nagy bemetszés és töltés a Magyar Keleti Vasút Nagyvárad-Kolozsvári vonalrészén. Magyar Mérnökegylet Közlönye, 1870). Kisgyermek koromban nagy áhítattal hallgattam az öreg nádas bejáró emberünket, Lăpuște Iuon Bălăit - röviden Belei bácsit -, a 30 m magas töltés építéséről, mivel legénykorában ő is sokat dolgozott ott, bivalyos szekérrel hordva a nagy bemetszés kitermelt követ-földjét a töltés magasításához. Jól kerestek akkor a falubeli szeke-res emberek, de ezzel sokan rá is szoktak a pálinkázásra. A bemetszés ismételt omlásai miatt a századforduló táján a bemetszés helyébe alagutat építettek, majd mivel 1944 őszén a németek ezt fölrobbantották, a következő években új alagutat kellett építeni. 1970 körül, a duplavágány építése kapcsán aztán még egy alagutat építettek s a töltést is

kiszélesítették, de már jórészt gépi munkával.

A Keleti Vasút építéskor ennek vezérigazgatója, a színdarab-írónak sem sikertelen, művészhajlamú Éjszaky Károly mérnök már a nyomjelzés idején megkedvelte Sztána ama határrészét, ahol az állomást is kijelölték. Ennek közelében, a Szénafű dűlőből potom áron egy nagy darab területet vásárolt, amelynek egy pontján felépítette a maga svájcias villáját, egyes telekrészeket pedig átengedett kolozsvári sógorának és más kolozsvári ismerős értelmiségieknek villák építésére. Így a 19. század végéig már egész kis üdülőtelep keletkezett e helyen. 1899-ben már ezt írják: „A Kolozsvár felőli vonaton a sztánai állomásra érünk. Az állomástól északra egy félórai gyaloglás után Sztána községbe érünk [...] Határa termékeny: terem benne ős- és tavaszgabona, sőt szőlője is szép volt, míg a philoxera ki nem pusztította. Erdeje szép és nagy, melynek szélében megy el a vasút. Berkiben, az állomás közelében sok nyaraló van, ami bizonyítja e hely szépségét” (Vincze Ferenc: Kalotaszeg. Erdély, 1899. 80).

Vegyük sorra e régi valamint az újabb nyaralókat, házakat, úgy, amint a régiekről az Éjszaky Károly nagyon idős lányaitól és szüleimtől hallottakra még emlékezem, az újabbak fölött pedig a 30-as évektől állandóan itt lakó Demartini Lajossal tartottunk szemlét. (A sztánai üdülőtelepet is tárgyaló dolgozatom - Falun kívüli települések Kalotaszegen - az egyetemen, a hozzá készített följegyzéseim pedig sztánai házunkban levő minden holmimmal együtt a háború végén megsemmisültek s így, sajnos, a háború előtti állapotok sok részletére most már nem térhetek ki; a régi villákról gyermekkoromban készült rajzaim s későbbi fényképeim is odalettek.)

